Toukomst:

Advies Toukomstpanel

Inhoudsopgave

Woord vooraf		3
Infographic		5
1.	Inleiding	10
2.	Opdracht en werkwijze	12
2.1	Nationaal Programma Groningen	12
2.2	Bronnen	13
2.3	Wijze van beoordelen	15
2.4	Type keuzes	19
3.	Ons advies	22
3.1	Ons Verhoal	24
3.2	Mien Laand	39
3.3	Mit Mekoar	59
4.	Het vervolg van Toukomst	93
4.1	De volgende fase	93
4.2	Randvoorwaarden voor Toukomst	97
5.	Bijlagen	100
5.1	Spelregels Nationaal Programma Groningen	100
5.2	Overzicht van alle projecten inclusief bijdrage	103
5.3	Financiële onderbouwing Roemte!	106
5.4	Niet-gekozen projecten	108
5.5	Samenstelling Toukomstpanel	137
5.6	Overzicht van gehouden bijeenkomsten	141

Woord vooraf

Voor u ligt het advies van het burgerpanel van Toukomst. Een document waarin het panel, dat bestaat uit 20 betrokken Groningers, het bestuur van Nationaal Programma Groningen adviseert welke van de 59 mogelijke Toukomstprojecten en ideeën uitgevoerd moeten worden.

Als bestuur van het nationaal programma heeft u destijds, samen met de betrokken overheden, de keuze gemaakt om burgers nadrukkelijk uit te nodigen zelf met ideeën te komen voor de toekomst van Groningen. Een provincie waar het goed wonen, leren, werken, ondernemen en recreëren is. Inwoners direct betrekken bij de 'toukomst' van hun provincie, een gedurfde stap met ook nog eens een beschikbaar budget van 100 miljoen euro om aangedragen projecten en ideeën daadwerkelijk uit te voeren.

De vraag aan Groningers heeft meer dan 900 ideeën opgeleverd. Bundelbijeenkomsten met de initiatiefnemers hebben vervolgens geresulteerd in 59 projecten. In relatief korte tijd is er een enorme dynamiek van daadwerkelijke betrokkenheid ontstaan. Met de verzameling van 59 projecten is het burgerpanel aan het werk gegaan, uitmondend in dit advies. Een advies dat soms verder reikt dan louter de beoordeling van projecten. Het panel adviseert ook over de verdere uitwerking en uitvoering en heeft tips voor de betrokken overheden. Het panel heeft het programmakader van Nationaal Programma Groningen uiteraard gevolgd.

Het voorliggende advies moet gelezen worden als een 'totaaladvies', ondergebracht in de drie thema's die ook in het Toukomstbeeld terugkomen. In de verdere uitwerking van de

projecten en ideeën adviseert het panel u nadrukkelijk de initiatiefnemers te blijven betrekken. Pas dan blijft het burgerinitiatief levend.

Het panel constateert ook dat professionele ondersteuning van de initiatiefnemers nodig is. Soms al bij het verder uitwerken van projectplannen, vaak ook bij de uitvoering. Daarom adviseert het panel dat het team van Toukomst moet blijven bestaan. Dit team kan het panel desgewenst weer betrekken bij de uitwerking en uitvoering. Het panel staat daar nadrukkelijk voor open.

Het panel adviseert u deze gedurfde vorm van burgerinitiatief en burgerbetrokkenheid te waarderen, te koesteren en te continueren. Laat Groningers straks niet hoeven zeggen: "Kiek'n wat 't wordt". U heeft echt goud in handen met zoveel getoond initiatief en betrokkenheid!

Rob Schuur
Voorzitter Toukomstpanel

Eindresultaat eerste jaar programma Toukomst

In Toukomst werken we samen met de Groningers aan beter wonen, leven en werken in onze provincie. Toukomst bestaat uit zes stappen.

januari - maart 2020

1

1. Ideeën insturen

Via toukomst.nl, een huis-aan-huiskrant en de Toukomst-tour hebben we ruim 900 grote ideeën voor de toekomst van Groningen opgehaald.

2. Ideeën bundelen

Ruim 200 Groningers hebben tijdens zo'n 150 online en offline bijeenkomsten de ideeën gebundeld tot 59 vernieuwende en creatieve Toukomst-projecten.

juni - augustus 2020

2

september - oktober 2020

3

3. Projecten beoordelen

Groningers konden via toukomst.nl en een huis-aan-huiskrant hun oordeel geven over de verschillende projecten. We hebben ruim 30.000 projectbeoordelingen ontvangen.

4. Toukomstpanel kiest

Het Toukomstpanel maakte een advies over welke projecten het beste uitgevoerd kunnen worden en hoe de 100 miljoen euro voor Toukomst kan worden besteed. **Dit advies lees je in dit rapport.**

oktober 2020 - januari 2021

4

januari 2021

5

5. Presentatie van gekozen Toukomstprojecten

Het Toukomstpanel presenteert de gekozen projecten en het advies aan het bestuur van Nationaal Programma Groningen.

6. Uitvoering Toukomstprojecten

De gekozen Toukomstprojecten worden uitgewerkt en uitgevoerd. Projecten die het verschil maken voor de toekomst van Groningen.

komende jaren

6

Het advies op hoofdlijnen

Het Toukomstpanel, met twintig Groningers en een onafhankelijk voorzitter, adviseert het bestuur van Nationaal Programma Groningen welke Toukomstprojecten uitgevoerd moeten worden. Voor de uitvoering van deze plannen is 100 miljoen euro beschikbaar.

Bij het opstellen van dit advies is gebruik gemaakt van:

- de ruim 30.000 publieksbeoordelingen;
- een analyse van alle ideeën en het integrale Toukomstbeeld dat is opgesteld door West 8;
- ondersteuning door adviesbureau draaijer+partners op het gebied van haalbaarheid en financiële onderbouwing.

Drie domeinen

De projecten die volgens het panel uitgevoerd moeten worden, zijn ingedeeld in de drie domeinen die de basis vormen van het Toukomstbeeld.

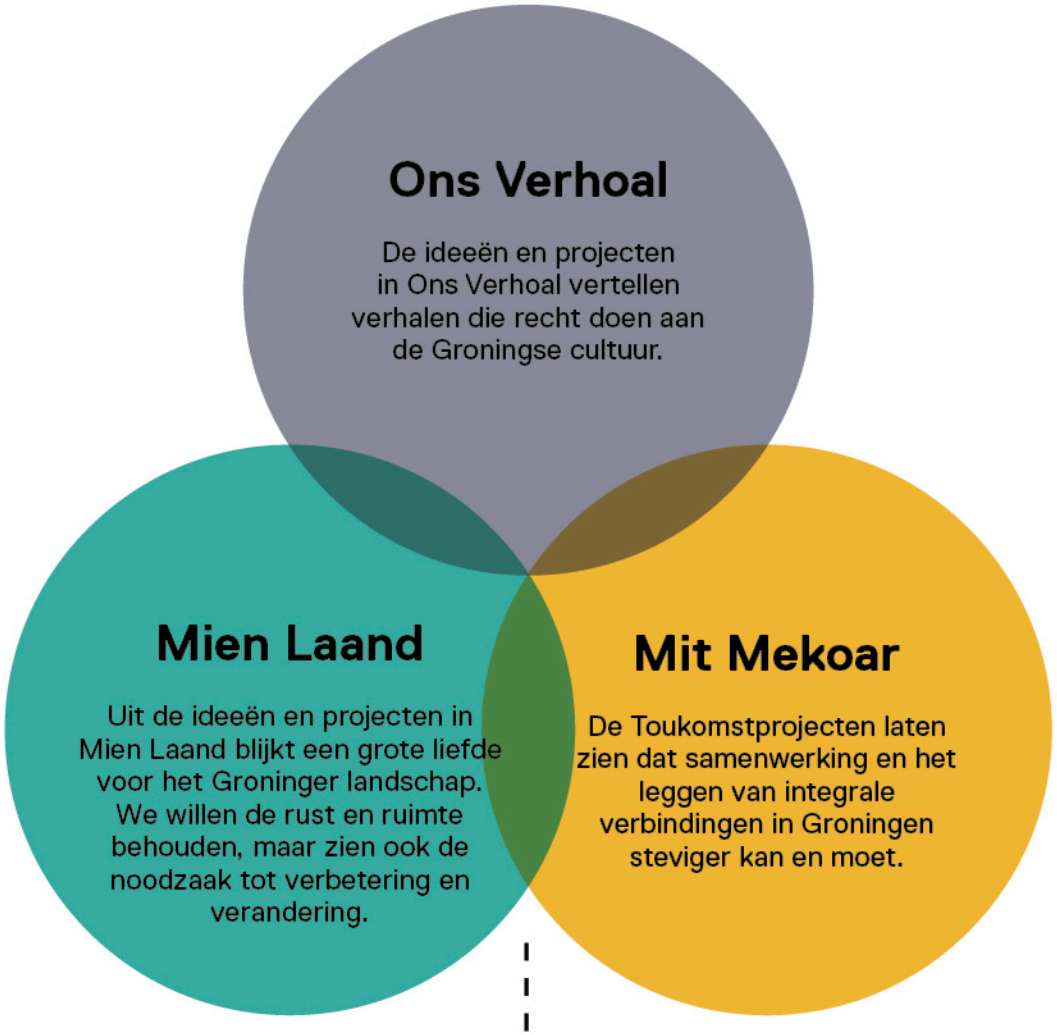

De drie domeinen zijn onderling sterk verbonden: we vertellen ons verhoal op ons laand, mit mekoar.

Toekenning budget

De Toukomstprojecten zijn verschillend. Veel projecten moeten nog verder uitgewerkt worden voor ze echt uitgevoerd kunnen worden. Daarom adviseert het panel twee verschillende manieren waarop het geld toegekend kan worden.

Parapluproject
Verschillende grote projecten zijn hierin samengebracht om elkaar te versterken.

Reservering
Een maximaal bedrag dat beschikbaar kan komen nadat het project verder is uitgewerkt.

Ons Verhoal

De ideeën en projecten in Ons Verhoal vertellen verhalen die recht doen aan de Groningse cultuur en zijn tegelijk antwoord op de veranderende beeldvorming van mensen buiten Groningen.
> p. 20

Reservering
Een maximaal bedrag dat beschikbaar kan komen nadat het project verder is uitgewerkt.

Mien Laand

Uit de ideeën en projecten in Mien Laand blijkt een grote liefde voor het Groninger landschap. We willen de rust en ruimte behouden, maar zien ook de noodzaak tot verbetering en verandering.
> p. 36

Mit Mekoar

De Toukomstprojecten laten zien dat samenwerking en het leggen van integrale verbindingen in Groningen steviger kan en moet.
> p. 20

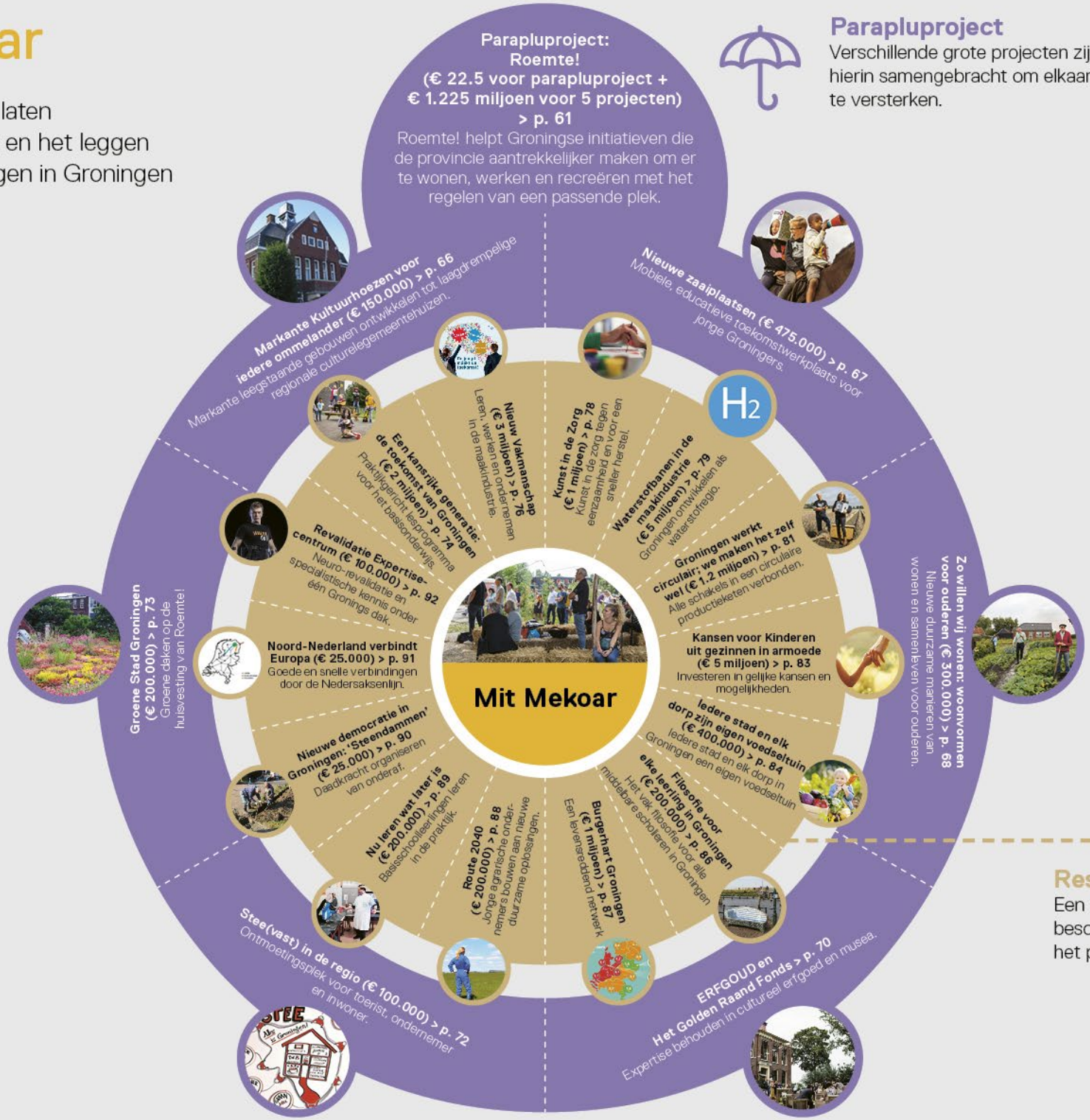

Paraplupproject

Verschillende grote projecten zijn hierin samengebracht om elkaar te versterken.

Reservering

Een maximaal bedrag dat beschikbaar kan komen nadat het project verder is uitgewerkt.

1. Inleiding

Toukomst en Nationaal Programma Groningen

Toukomst is een initiatief van Nationaal Programma Groningen. Het is erop gericht om van Groningen een mooiere provincie te maken. Een provincie waar het goed wonen, leren, werken, ondernemen en recreëren is. In de eerste maanden van 2020 hebben inwoners van Groningen hiervoor meer dan 900 ideeën ingestuurd. Een groot deel daarvan is daarna gebundeld in 59 projecten. In de tweede helft van 2020 is het Toukomstpanel met die projecten en ideeën aan het werk gegaan. Voor de uitvoering van de geselecteerde Toukomstprojecten is 100 miljoen euro beschikbaar. In dit advies beschrijft het panel welke plannen, projecten en ideeën een investering moeten ontvangen.

Toukomstbeeld

De 900 ideeën en alle gesprekken die zijn gevoerd, zijn de basis voor de 59 Toukomstprojecten. Ze zijn ook de basis geweest voor een Toukomstbeeld voor Groningen dat ontwikkeld is door West 8, bureau voor stedenbouw en landschapsarchitectuur en mede-initiatiefnemer van Toukomst. Dit Toukomstbeeld schetst letterlijk een perspectief vanuit Groningers op de toekomst van hun provincie in 2040 met bijbehorende stellingen en agendapunten. Het beeld geeft koers aan Nationaal Programma Groningen en dient als inspiratie en input voor visies en plannen van provincie, gemeenten en waterschappen. Het advies van het Toukomstpanel gaat hand in hand met dit Toukomstbeeld. Daarnaast is bij het maken van dit advies het programmakader van Nationaal Programma Groningen nadrukkelijk gevolgd. Omdat Toukomst één van de onderdelen van Nationaal Programma Groningen is, voldoen de Toukomstprojecten aan de doelen van het programmakader van Nationaal Programma Groningen.

Wat is Toukomst?

Met elkaar werken aan beter wonen, leven en werken in Groningen. Daarover gaat Toukomst, een project van Nationaal Programma Groningen. Aan het begin van dit jaar zijn Groningers opgeroepen om hiervoor grote, vernieuwende, creatieve en slimme ideeën te bedenken. Met elkaar, vanuit de kracht van mensen. Er werd gezocht naar eigenzinnige ideeën die de provincie vooruithelpen. Ideeën die het normale werk van overheden doorkruisen. Die misschien in het beleid van overheden (nog) geen plek hebben. Of ideeën waar gewoon nooit geld voor was. Van elke Groninger, maar zeker ook van jongeren. Uit al deze ideeën zijn de Toukomstprojecten ontstaan.

In Toukomst werkt Nationaal Programma Groningen samen met West 8 (ontwerpbureau voor stedenbouw en landschapsarchitectuur) en organisaties uit de provincie Groningen. Van de 1,15 miljard euro voor het nationaal programma is 100 miljoen euro beschikbaar voor Toukomst.

In dit adviesdocument staan bij verschillende hoofdstukken fragmenten uit het Toukomstbeeld. Het zijn dus geen één-op-één illustraties bij de tekst, omdat niet alle elementen die in de fragmenten van het Toukomstbeeld staan, terugkomen in het advies. Wel geven de illustraties een goede indruk van de samenhang tussen advies en Toukomstbeeld en illustreren ze het resultaat dat je kunt krijgen als je de projecten in samenhang uitwerkt en realiseert.

Ontstaan van het panel

In iedere fase van Toukomst is een belangrijke rol weggelegd voor de inwoners van Groningen. Ook voor de formulering van het advies over de besteding van de 100 miljoen euro is de inbreng en rol van inwoners serieus genomen. Er is voor gekozen om hiervoor een inwonerspanel samen te stellen: het Toukomstpanel. Het Toukomstpanel bestaat uit twintig Groningers (geloot uit 240 aanmeldingen) en een onafhankelijke voorzitter. Het is een divers gezelschap dat zich wil inzetten voor een goede toekomst in de provincie.

Veertien personen zijn geloot op basis van postcodegebied. De notaris lootte uit ieder postcodegebied één persoon jonger dan 30 jaar en één persoon van 30 jaar of ouder. Hierbij is rekening gehouden met de verdeling tussen mannen en vrouwen. Aanvullend zijn door de notaris zes Groningers geloot uit zes verschillende sectoren en beroepsgroepen, die de provincie vanuit hun werk goed kennen: iemand die werkt in de zorg, iemand uit het onderwijs, een politieagent, iemand die werkt voor een kerk of andere geloofsgemeenschap, een eigenaar van een agrarisch bedrijf en een ondernemer met een midden- en kleinbedrijf met tussen de 20 en 250 werknemers.

2. Opdracht en werkwijze

Het bestuur van Nationaal Programma Groningen vroeg ons als Toukomstpanel te adviseren over hoe de 100 miljoen euro voor Toukomst geïnvesteerd moet worden. Maar hoe maak je een advies over de besteding van 100 miljoen? Het is een grote verantwoordelijkheid en dat beseffen wij als panel heel goed. 100 miljoen is veel geld, toch is het niet genoeg om alle 59 Toukomstprojecten van begin tot eind uit te kunnen voeren. Daarom moesten we keuzes maken. Deze onderbouwde keuzes vind je terug in het volgende hoofdstuk. We vinden het belangrijk om ook te beschrijven hoe we tot deze keuzes gekomen zijn, juist omdat het om zoveel geld gaat. Dat leggen we eerst in dit hoofdstuk uit, bijvoorbeeld: wat waren de spelregels waar we ons aan moesten houden? Welke informatie hebben we gebruikt? Hoe hebben we concreet keuzes gemaakt?

2.1 Nationaal Programma Groningen

Toukomst is een onderdeel van Nationaal Programma Groningen, een breed programma waarin gemeenten in het gaswinningsgebied, de provincie Groningen en de Rijksoverheid samenwerken. Het doel van het programma is het verbeteren van de economie, werkgelegenheid, biodiversiteit en leefbaarheid in de provincie Groningen. Nationaal Programma Groningen heeft zijn eigen spelregels om deze doelen te bereiken, namelijk het programmakader, dat door de gemeenteraden in het aardbevingsgebied en door Provinciale Staten (het provinciale parlement) opgeschreven en vastgesteld is. In dit programmakader staat beschreven wat de doelen en ambities van Nationaal Programma Groningen zijn en aan

welke zes randvoorwaarden alle projecten moeten voldoen. Een korte samenvatting van deze ambities en de zes randvoorwaarden is te vinden in bijlage 5.

In het programmakader staat ook de werkwijze van Nationaal Programma Groningen beschreven. Alle programma's en losse projecten moeten beoordeeld worden door een onafhankelijke beoordelingscommissie, waarna het bestuur van Nationaal Programma Groningen besluit of bepaalde projecten daadwerkelijk uitgevoerd worden met een bijdrage. Dit geldt ook voor Toukomst en de projecten die in dit advies voorgesteld worden. Na publicatie van het advies gaat het team van Toukomst - de mensen die zijn verbonden aan het programmabureau van Nationaal Programma Groningen - daarom samen met alle initiatiefnemers de projecten en ideeën verder uitwerken tot projectplannen, zodat de beoordelingscommissie en het bestuur ze kunnen beoordelen en goedkeuren.

2.2 Bronnen

Naast onze eigen ervaringen als inwoners van de provincie, hebben wij verschillende bronnen gebruikt om tot ons advies te komen. Onze belangrijkste bronnen zijn de 30.000 publieksbeoordelingen die online en via de Toukomstkrant zijn ingevuld, de projectformats die de initiatiefnemers voor alle 59 Toukomstprojecten hebben gemaakt, het Toukomstbeeld, de 900 ingezonden Toukomstideeën en een analyse hiervan door West 8. Adviesbureau draaijer+partners heeft geadviseerd over de haalbaarheid en financiële onderbouwing van de projecten.

Publieksbeoordelingen

In de week van 22 september viel bij ruim 250.000 huishoudens een speciale Toukomstkrant in de bus en ging een internetcampagne van start. Groningers werd gevraagd hun mening te geven over de 59 mogelijke Toukomstprojecten. Dit was geen simpele populariteitsverkiezing, want Groningers werden gevraagd om de projecten te beoordelen met 1 tot 5 sterren en om te beschrijven wat ze wel, of juist niet goed vonden aan de projecten. Meer dan 30.000 beoordelingen kwamen binnen en die hebben wij uitgebreid bestudeerd. Daarbij keken we vooral naar de voor- en tegenargumenten die inwoners hebben gegeven. De argumenten hebben we steeds gebruikt bij onze inhoudelijke discussies. Er zijn situaties waar wij anders adviseren dan logisch lijkt als je alleen naar de publieksbeoordeling kijkt. In die situaties leggen we extra goed uit waarop wij onze keuzes baseren.

Projectformats

Bij de bundelrondes is de initiatiefnemers gevraagd gezamenlijk een projectformat uit te werken, waarin ze bijvoorbeeld informatie geven over de doelen van een project, de kosten en de organisatie. Deze projectformats hebben wij gebruikt als achtergrondinformatie. Zo kwamen we meer te weten over de inhoud van de projecten.

Toukomstbeeld

Het Toukomstbeeld dat West 8 heeft gemaakt gaf ons vooral inspiratie en bevestiging. Het beeld laat volgens ons duidelijk zien wat wij - de inwoners van Groningen - belangrijk vinden voor onze toekomst. We hebben zelf ook nog input geleverd voor dit Toukomstbeeld.

De 900 Toukomstideeën

Groningers hebben begin 2020 massaal gehoor gegeven aan de oproep om met ideeën voor de toekomst van Groningen te komen. Deze 900 ideeën waren de basis voor de 59 projecten die uiteindelijk in de Toukomstkrant kwamen. Daarmee zijn ze absoluut niet in een lade verdwenen. Als Toukomstpanel hebben we er zelf voor gekozen om naast de gebundelde projecten ook naar de 900 ideeën te kijken. Ze hebben ons enorm geïnspireerd en we zijn onder de indruk van de creativiteit en energie die uit de ideeën blijkt.

Haalbaarheidsadvies

Adviesbureau draaijer+partners heeft ons advies gegeven over de status en de haalbaarheid van de projecten. In een aantal gevallen heeft het bureau ons geholpen om het advies praktisch uitvoerbaar te maken. Daardoor is het ook gelukt om aan de meeste projecten een geldbedrag te hangen.

2.3 Wijze van beoordelen

Het beoordelen van projecten was voor ons als Toukomstpanel een compleet nieuwe ervaring. Aan de hand van de randvoorwaarden van Nationaal Programma Groningen en onze eigen aandachtspunten, hebben we gaandeweg onze werkwijze bepaald en zijn we tot ons advies gekomen.

Wat vinden we belangrijk

We hebben open met elkaar gesproken over de vraag wat voor ons goede Toukomstprojecten zijn en wat elk goed project in zich moet hebben. We hebben het daarbij

vaak gehad over de spelregels van Nationaal Programma Groningen. Als panel staan we namelijk uitdrukkelijk achter het programmakader waaraan projecten moeten voldoen en we hebben ons dan ook steeds afgevraagd of ons advies genoeg bijdraagt aan de doelen en ambities uit dit programmakader:

- Doelen: brede welvaart en verbeteren imago van de provincie Groningen.
- Ambities: verbeteren van de economie, werkgelegenheid, biodiversiteit en leefbaarheid in de provincie Groningen.

Daarnaast hebben we onze eigen criteria vastgesteld: lef (durf, vernieuwing, ambitie), toekomst (verbetert dit de toekomst van Groningen en kan een project zichzelf straks onderhouden?) en Groningse identiteit (is het Gronings, is het verbonden aan de provincie zelf?). Ook vinden we het belangrijk dat er voor een project niet al regulier overheidsgeld beschikbaar is.

1. **Aantal sterren**
   Inwoners van de provincie hebben alle 59 Toukomstprojecten beoordeeld. Ze waren gevraagd om de projecten te beoordelen met 1 tot 5 sterren en om te beschrijven wat ze wel, of juist niet goed vonden aan de projecten. Wij hebben, net als andere inwoners van Groningen, alle projecten minimaal één en maximaal vijf sterren gegeven en er argumenten bij gezet (deze individuele beoordelingen hebben we na stap 2 nog eens herzien).

2. **Lef, toekomst en identiteit**
   Vervolgens hebben we de projecten in groepjes van wisselende samenstelling

beoordeeld op onze eigen criteria lef, toekomst en identiteit. Daarbij hebben we goed gekeken naar de ambities en randvoorwaarden uit het programmakader. Dat leverde nog eens een flinke hoeveelheid argumenten, geziene (koppel)kansen en kanttekeningen op.

3. **Groen, geel, rood**

   De resultaten uit stap 1 en 2 hebben we samengevoegd met de beoordelingen van het publiek. Op basis van het gemiddelde hebben we de projecten in drie categorieën geplaatst: groen (hoge beoordeling), geel (gemiddelde beoordeling) en rood (lage beoordeling). Deze kleurindeling hielp ons bij het voeren van de volgende gesprekken. Wij hebben in wisselende samenstelling eerst alle groene, daarna alle gele en als laatste alle rode projecten besproken. Uit deze gesprekken ontstond gaandeweg ons advies.

4. **Uitwerking advies**

   Bij de uitwerking van ons advies ontstond een indeling in de drie hoofdstukken Ons Verhoal, Mien Laand, en Mit Mekoar. De drie domeinen gaven ons richting om projecten die elkaar aanvullen en versterken, bij elkaar te brengen. Soms hebben we voorwaarden meegegeven voor de uitvoering van een project. Tijdens de selectie van Toukomstprojecten, hebben we ons als panel steeds de vraag gesteld: gaan deze projecten het verschil maken voor de toekomst van Groningen?

5. **Aanscherpen**

   Toen de ruwe versie van ons advies er lag, dat hoofdzakelijk bestaat uit de gebundelde projecten, hebben we nog een keer goed gekeken of ons advies compleet was. Als Toukomstpanel hebben we er toen zelf voor gekozen om naast de gebundelde projecten ook naar de 900 ideeën te kijken of er nog onderdelen of voorstellen ontbraken die toch

terug moesten komen in het advies. De 900 ideeën hebben ons enorm geïnspireerd en we zijn onder de indruk van de creativiteit en energie die uit de ideeën blijkt. Bovendien beseffen we heel goed dat veel initiatiefnemers hun best hebben gedaan om hun eigen ideeën onder te brengen in een groter gebundeld project. We hebben een klein aantal ideeën toegevoegd, die volgens ons het uiteindelijke advies compleet maken en daarom niet mogen ontbreken.

6. **Afronden en balans opmaken**

   Toen ons adviesdocument klaar was, hebben we samen de balans opgemaakt. Komt alles wat belangrijk is voor de toekomst van de provincie Groningen voldoende terug in ons advies? Zijn we tevreden met het resultaat? Toen we het daar als panel over eens waren, was ons advies definitief klaar.

Kantlijn

In dit adviesdocument zijn in de kantlijn naast elk Toukomstproject informatieblokjes opgenomen met hierin: één zin die beschrijft waar het project over gaat, het gemiddeld aantal sterren dat door het publiek is gegeven, het bedrag dat geadviseerd wordt en de ambities uit het programmakader van Nationaal Programma Groningen waaraan het project bijdraagt.

Uitleg iconen

Draagt bij aan ambitie: Werken en leren

Draagt bij aan ambitie: Economie

Draagt bij aan ambitie: Leefbaarheid

Draagt bij aan ambitie: Natuur en klimaat

2.4 Type keuzes

Het budget van Nationaal Programma Groningen, en daarmee de 100 miljoen euro voor Toukomst, is gemeenschapsgeld en dat maakt het extra belangrijk om dit geld goed uit te geven en te zorgen dat we geen geld verspillen. Daarom zijn alle bedragen die in dit advies genoemd worden maximale reserveringen: de genoemde bedragen is het maximale budget dat vanuit Toukomst wordt gereserveerd voor het uitvoeren van de projecten. Het viel ons op dat lang niet alle 59 projecten even 'af' zijn. Veel projecten moeten eerst nog verder worden uitgewerkt voordat ze echt kunnen beginnen. Daarom zijn er twee varianten waarop we adviseren geld te reserveren voor de projecten: via een overkoepelend parapluproject en middels een reservering. Het geld vanuit Toukomst wordt pas daadwerkelijk besteed als er een uitgewerkt projectplan ligt.

Bij het verder uitwerken van een projectplan kan blijken dat het project uitgevoerd kan worden zonder dat het totale gereserveerde bedrag vanuit Toukomst nodig is. Bijvoorbeeld omdat onderdelen goedkoper uitvallen dan vooraf berekend was, of omdat er meer cofinanciering wordt binnengehaald dan waarop was gerekend. In deze gevallen zal het project minder geld ontvangen dan in dit advies gereserveerd is. Bij de jaarlijkse actualisatie van het programmaplan van Toukomst wordt besloten wat er met het geld gebeurt dat 'overblijft'.

1. Parapluproject

Als panel hebben we gezocht naar de mogelijkheid om projecten te combineren, zodat ze elkaar versterken. Dat maakt de slagingskans van een project groter en daarmee ook de impact op de toekomst van Groningen. De inzenders van de Toukomstideeën hebben

Een doorkijkje naar 2040

Het resultaat van een parapluproject kan er zo uit zien: een vernieuwde waterweg waar je als recreant kunt varen, in een landschap met verschillende dier- en plantensoorten, waar ook aansluitende fiets- en wandelroutes zijn. Als inwoner van de provincie loop je makkelijk een rondje na je werkdag, zoals de medewerker van het waterstofstation of de jonge ondernemer die succesvol is geworden met zijn nieuwe maakbedrijf. En in het weekend kun je nog beter genieten van het landschap in de provincie. Langs de routes zijn hier en daar terrasjes, restaurants, overnachtingsplekken, erfgoed met daarin Kultuurhoezen en Stee's en circulaire werkplaatsen. Je vindt er bovendien musea en winkels met streekproducten. Dit alles gevestigd in herbestemd erfgoed. In een app ontdek je verhalen over de plekken waar je komt. Bomen verstoppen de nabije zonneweides, bedrijfsterreinen, schuren, stallen of bedrijfsgebouwen, zoals ze vroeger ook om een boerenerf stonden.

gezamenlijk grotere projecten bedacht en wij hebben een aantal van die projecten samengebracht in twee parapluprojecten:

- Landschapswerkplaats: brengt landschapsprojecten verder door integrale samenwerking.
- Roemte!: helpt Groningse initiatieven, die de provincie aantrekkelijker maken om er te wonen, werken en recreëren, met het regelen van een passende plek, bijvoorbeeld in leegstaand erfgoed.

We reserveren in dit advies per parapluproject als geheel een bedrag. Voor enkele projecten die onder de paraplu hangen, reserveren we ook bedragen. Deze bedragen zijn maximale bedragen die pas beschikbaar komen nadat het project helemaal uitgewerkt is.

2. Reservering

Hoewel veel van de Toukomstprojecten nog niet startklaar zijn, is voor ons wel duidelijk dat zij een belangrijke bijdrage leveren aan een goede 'toukomst'. Voor deze projecten reserveren wij een bepaald bedrag. Dit is het maximale bedrag dat eventueel beschikbaar komt nadat het project verder uitgewerkt is en het bestuur van Nationaal Programma Groningen het project goedgekeurd heeft.

In de uitwerking van de projecten moet duidelijk worden hoe het project er de komende jaren uitziet. Er moet aandacht zijn voor cofinanciering en de manier waarop initiatiefnemers betrokken zijn bij de uitvoering. Ook moet duidelijk worden hoe dit project bijdraagt aan de ambities van Nationaal Programma Groningen en dat het voldoet aan de zes randvoorwaarden.

Bij het verder uitwerken van dit project, verwachten we dat het team van Toukomst de initiatiefnemers helpt als daar behoefte aan is. Deze hulp kan bijvoorbeeld bestaan uit het organiseren van specifieke expertise, het regelen van (digitale) ruimtes om te brainstormen, het schrijven van bepaalde onderdelen van het projectplan of het geven van een vergoeding voor voorbereidende werkzaamheden.

3. Ons advies

Het Toukomstbeeld dat West 8 ontwikkeld heeft, schetst door middel van woord en beeld een perspectief vanuit Groningers op hun provincie in 2040. Het is een samenhangende blik op de toekomst op basis van alle ideeën die zijn opgehaald en de gevoerde gesprekken van het afgelopen jaar met de initiatiefnemers en met ons, het Toukomstpanel. Uit die 900 ideeën kwamen verschillende belangrijke thema's bovendrijven, 'oproepen' van Groningers.

Een samensmelting van de oproepen die voortkomen uit de Toukomstideeën, heeft geresulteerd in drie kansrijke domeinen voor de toekomst van onze provincie: verhalen vertellen, aandacht voor het landschap en samen doen. Omgedoopt tot het Groningse Ons Verhoal, Mien Laand en Mit Mekoar. Deze drie domeinen sluiten ieder op hun eigen manier aan bij de doelen van Nationaal Programma Groningen: economie, werken en leren, leefbaarheid, natuur en klimaat.

Ons Verhoal, Mien Laand en Mit Mekoar vormen een kapstok voor alle ingezonden ideeën en gebundelde Toukomstprojecten. Ook in ons advies hebben de drie domeinen ons richting gegeven om projecten die elkaar aanvullen en versterken, bij elkaar te brengen. De domeinen zijn in de volgende drie hoofdstukken onderling sterk verbonden; we vertellen ons verhoal op ons laand, mit mekoar.

3/1 Ons Verhoal

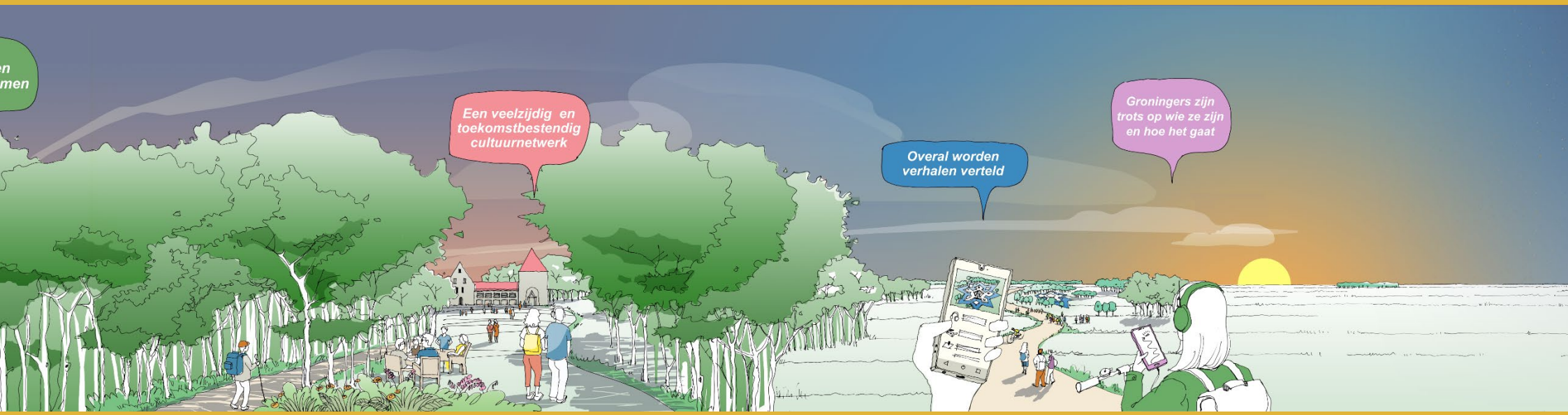

Uitsnede Toukomstbeeld

West 8

Verbindende schakel

De behoefte aan verbondenheid tussen mensen is de rode draad in de domeinen Ons Verhoal, Mien Laand en Mit Mekoar. Met Ons Verhoal als verbindende schakel tussen de drie de domeinen. Immers, Ons Verhoal gaat over de Groningse geschiedenis, cultuur, identiteit en bovenal, over trots. Groningers zijn trots op hun provincie en willen dit delen door verhalen te vertellen over Groningen. Hieraan gelinkt is ook het zien van kansen voor recreatie en kleinschalig toerisme. Tegelijkertijd spreekt hieruit de zorg en rijst de behoefte voor beter behoud en beheer van het landschap. Inwoners spreken uit dat zij betrokken willen worden bij de transities in het landschap. Dat zien we terug in de ideeën en projecten in Mien Laand.

Die behoefte aan betrokkenheid toont zich in Mit Mekoar, in de ideeën en projecten die gaan over het creëren van nieuwe plekken om samen te komen. Groningers willen ‘mit mekoar’ bouwen aan een provincie waar ook de toekomstige generaties goed kunnen wonen, werken en recreëren, en waar iedereen gelijke kansen krijgt. Door kinderen vanaf jonge leeftijd verhalen te vertellen over wie ze zijn, over hun leefomgeving en hen het perspectief te bieden op een kansrijke toekomst, ontstaat een zelfverzekerde generatie.

De Toukomstprojecten vertellen elk op hun eigen manier iets over Groningen. Met lef en trots nemen ze stelling in en formuleren ze aandachtspunten voor de overheid. Zo dragen de Toukomstprojecten samen bij aan een positief, daadkrachtig beeld van de identiteit van Groningen en de Groningers.

Ons Verhoal

De ideeën en projecten in Ons Verhoal vertellen verhalen die recht doen aan de Groningse cultuur en zijn tegelijk antwoord op de veranderende beeldvorming van mensen buiten Groningen. Ze laten zien wat de provincie te bieden heeft. Tegelijkertijd gaat Groningen richting 2040 op zoek naar manieren om met trots een eigen identiteit uit te dragen en zo bij te dragen aan een proces van herstel na de periode van de gaswinning. Kunst en cultuur lenen zich bij uitstek om verhalen en emoties te erkennen, te vertellen en te beluisteren. We reserveren een financiële bijdrage voor de ideeën en projecten in Ons Verhoal, die bijdragen aan het vertellen van verhalen over Groningen (ons laand) en die onze eigenwaarde (mit mekoar) vergroten.

Project - reservering

Sterkere musea voor een sterk Groningen

Groningen heeft veel verschillende musea: grote en kleine, bekende en minder bekende. Deze musea zijn er al en vertellen bovendien veel verschillende verhalen over Groningen. Musea trekken de aandacht van inwoners en bezoekers. Ze helpen om kleinschalig toerisme uit te breiden. Dit vinden we passen bij Groningen en het ondersteunt bovendien de economie en de leefbaarheid in de provincie. Daarom willen we met project *43. Sterkere musea voor een sterk Groningen* bestaande musea in Groningen een impuls geven. We beginnen immers niet bij nul, er worden al heel veel mooie verhalen verteld in Groningse musea. Door deze musea te ondersteunen en beter samen te laten werken, kunnen zij deze verhalen blijven vertellen. Wij zien voor project *33. Aardbeving beleving* een rol weggelegd als nieuw museum, waar het feitelijke verhaal rondom de gaswinning en aardbevingen wordt verteld. Beide projecten kunnen elkaar qua organisatie en ondersteuning versterken.

Wij willen voor het project *Sterkere musea voor een sterk Groningen* 2 miljoen euro reserveren. Dit komt neer op de organisatiekracht van drie mensen (3 fte) gedurende tien jaar. Als eerste stap moet er een plan voor de organisatie komen met een takenpakket voor de medewerkers.

Een positieve impuls voor bestaande Groningse musea

2 miljoen euro

Publieksbeoordeling: 3,9 ☆

Project - reservering

Kiekn & Doun en Touripedia

Verhalen vertellen door te doen. Dan moeten bezoekers en inwoners wel weten wat onze provincie te bieden heeft. Dit kan met een app die alle routes, bezienswaardigheden, voorzieningen en verhalen met elkaar verbindt. Wij willen dit realiseren door project *25. Kiekn & Doun* en project *36. Touripedia* met elkaar te combineren, zodat alle informatie uit de provincie vindbaar is op één plek. De app verbindt onder andere fietsroutes, wandelroutes en waterwegen aan Groningse verhalen, bezienswaardigheden, evenementen, horecagelegenheden en overnachtingsplaatsen. De gebruikers van de app kunnen een complete belevingsroute door Groningen maken. Dit helpt om kleinschalig toerisme en recreatie in de provincie verder te brengen. Doordat de inwoners van Groningen zelf verhalen kunnen delen (zoals op Wikipedia), is de app een product van ons allemaal.

Wij reserveren voor de combinatie van de projecten *Kiekn & Doun* en *Touripedia* 2 miljoen euro. Omdat de app 'van ons allemaal' wordt, is het belangrijk dat het project begint met een duidelijk ontwerp als basis, zodat de app niet ongecontroleerd kan uitbreiden. Een groot deel van de reservering is nodig voor de opbouw van een nieuw netwerk in Groningen. Ondernemers en organisaties moeten bereid zijn om hun diensten, verhalen en routes in de app te zetten. Zo wordt het echt een app waar de hele provincie gebruik van kan maken. Daarnaast is de reservering bedoeld voor het ophalen en schrijven van verhalen, en het bouwen, vullen en onderhouden van de app. Het is belangrijk om bestaande organisaties hierbij te betrekken, zoals Routebureau Groningen, Marketing Groningen, Groningen Toerisme Coöperatie, musea en andere culturele instellingen, natuurorganisaties en

Alle informatie en verhalen over Groningen in één app

2 miljoen euro

Publieksbeoordeling: Kiekn & Doun 3,9 ☆
Touripedia 3,0 ☆

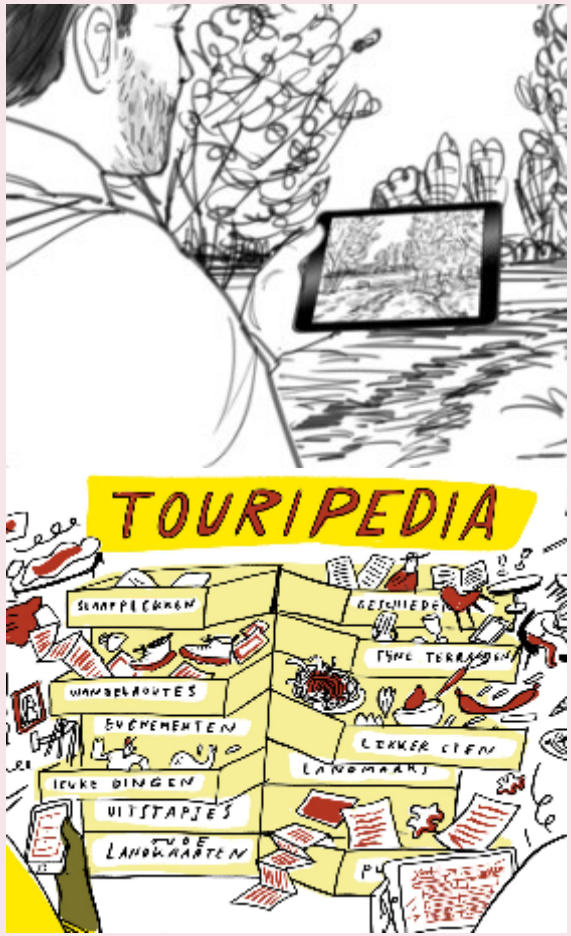

recreatieondernemers. We moeten niet het wiel opnieuw uitvinden maar juist gaan voor samenwerking. Dit project wordt maximaal de eerste vijf jaar gefinancierd met Toukomstgeld, daarna moet de app betaald worden met ander geld.

Hoe ziet dit eruit in 2040?

In 2040 staat de culturele sector in Groningen volop in bloei. Inwoners laten met behulp van muziek en theater zien hoe trots ze zijn op de provincie. Zummerbühne maakt al 20 jaar grote producties. Theater dat op een professionele manier gemaakt wordt en een link heeft met Groningen. De voorstellingen zijn toegankelijk, want ze zijn gemaakt met lokale acteurs en muzikanten. In de dorpen en wijken doen inwoners (in het bijzonder jongeren) mee met Gronings Vuur. Zummerbühne en Gronings Vuur geven een podium aan nieuw talent in de regio.

Project - reservering

Zummerbühne

Project *01. Zummerbühne* draagt bij aan het Groningse verhaal door op verschillende locaties in de provincie verhalen te vertellen met behulp van muziek en theater. De kracht van *Zummerbühne* zit vooral in het rondreizende element. Door de voorstellingen op meerdere plekken te spelen krijgen verschillende gemeenschappen economisch en cultureel een zetje in de rug. Omdat *Zummerbühne* bovendien werkt met de mooie combinatie van professionals en amateurs, kunnen op die verschillende plekken ook steeds weer nieuwe groepen amateurs en regionale cultuurmakers betrokken worden. Hier zien wij bijvoorbeeld een belangrijke samenwerking met project *06. Gronings Vuur*. Bovendien is een samenwerking met ondernemers en andere partners goed te realiseren en dat vinden we heel positief. *Zummerbühne* kan bij uitstek een project worden van en voor Groningers en daarom vinden we het belangrijk dat bewoners uit de regio nauw betrokken worden. Daarmee wordt het echt een project waarbij Groningers verhalen vertellen over Groningen. *Zummerbühne* heeft de potentie om een groot publiek aan te spreken met Groningse verhalen, zowel in Groningen als daarbuiten, een project met landelijke uitstraling dus.

We reserveren 3 miljoen euro voor *Zummerbühne* voor een periode van vijf jaar. Wij vinden het belangrijk dat de initiatiefnemers van *Zummerbühne* het budget minimaal verdubbelen met cofinanciering. Elk jaar wordt de bijdrage vanuit Toukomst iets lager wanneer inkomsten door kaartverkoop en sponsoring toenemen.

Rondreizend theater voor en door Groningers

3 miljoen euro

Publieksbeoordeling: 3,5 ☆

Project - reservering

De BARST en Aardbeving beleving

Inwoners willen dat het eerlijke verhaal wordt verteld over de gaswinning. De gevolgen van de gaswinning zijn een belangrijk onderdeel van onze toekomst. We willen niet dat dit vergeten wordt zodra de gasputten zijn dichtgezet en opgeruimd. De projecten *04. DE BARST* en *33. Aardbeving beleving* kunnen hier invulling aan geven. Een educatief centrum en een opvallend element in het landschap, die allebei het eerlijke verhaal vertellen over de gaswinning, de aardbevingen en de gevolgen ervan en de kansen voor de toekomst. Dit laatste mag niet vergeten worden, omdat Toukomst nadrukkelijk over onze toekomst gaat. De gevolgen van de gaswinning zijn voor veel Groningers een gevoelig onderwerp en daarom vinden we het belangrijk dat beide projecten samen met inwoners worden uitgewerkt.

Het idee voor *DE BARST* is een openluchttheater en tegelijk een expositieruimte, een natuurpark en een opvallend element in het landschap als permanente herinnering aan het gaswinningsverleden. Elke zomer is er een theatervoorstelling, geïnspireerd op de Groninger geschiedenis en cultuur. Als Toukomstpanel willen wij de initiatiefnemers van *DE BARST* een aantal suggesties meegeven voor de verdere uitwerking van het projectplan. Het plan voor *DE BARST* biedt ruimte aan 5000 bezoekers. Wij adviseren om te kiezen voor een meer bescheiden uitvoering, omdat we dat beter vinden passen bij de identiteit van onze provincie. *DE BARST* moet volgens ons een aanvulling zijn op andere podia in de provincie, zodat het bestaan van andere theaters niet in het gedrang komt. Op termijn moet *DE BARST*

Educatief centrum en openluchttheater over gaswinning

6 miljoen euro

Publieksbeoordeling: De BARST: 3,8 ☆
Aardbeving beleving 2,9 ☆

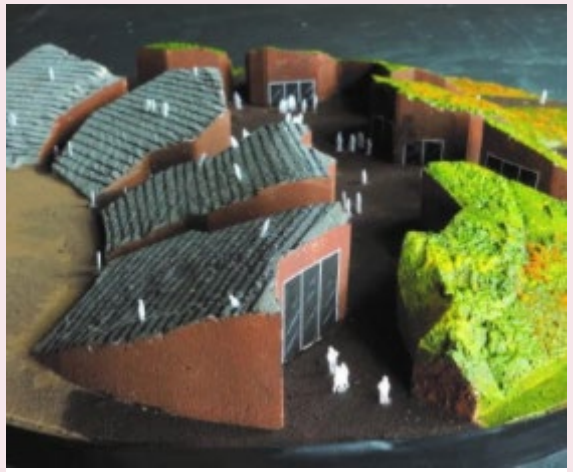

zichzelf kunnen onderhouden, zonder dat er exploitatieproblemen dreigen door kosten voor huisvesting en onderhoud.

Het idee voor *Aardbeving beleving* is een museum vergelijkbaar met Museum Watersnoodramp, in Deltapark Neeltje Jans in Zeeland. Een educatief centrum dat op een respectvolle manier het verhaal van Groningen vertelt. Het is belangrijk dat het gericht is op de toekomst en niet alleen terugkijkt. Bijvoorbeeld door op een innovatieve en interactieve manier aandacht te besteden aan nieuwe vormen van energieopwekking. Het nieuwe centrum moet gaan samenwerken met de andere musea in de provincie, omdat ze samen het verhaal van Groningen vertellen.

We denken dat een combinatie tussen deze projecten beide projecten kan versterken. Om te onderzoeken of dit inderdaad zo is, zien we graag dat de initiatiefnemers eerst gezamenlijk de haalbaarheid onderzoeken, uiteraard met professionele ondersteuning. Op basis daarvan wordt besloten of dit project uitgevoerd wordt. We reserveren een maximaal bedrag van 6 miljoen euro voor *DE BARST* en *Aardbeving beleving*. Het staat daarbij nog open of er een combinatie gemaakt wordt tussen beide initiatieven, of dat ze los van elkaar gerealiseerd worden.

We geven voor de uitwerking een aantal voorwaarden mee:

- De locatie van *DE BARST* moet geschikt zijn: passend in de omgeving, met draagvlak en een aanvulling op het bestaande aanbod in het gebied.
- De eventuele invulling van *DE BARST* moet een toevoeging zijn voor cultureel Groningen, in samenspraak met Kunstraad Groningen.

- Er moet een sluitende exploitatiebegroting zijn met cofinanciering uit andere bronnen, ook voor de langere termijn. Deze begroting mag niet uitgaan van gemeentelijke subsidies.
- De projecten mogen bestaande initiatieven niet wegconcurreren.
- Bewoners van de regio en bestaande bewonersinitiatieven werken mee bij het uitwerken van *DE BARST* en *Aardbeving beleving*.
- Als er nu nog niet voldoende draagvlak blijkt te zijn, reserveren we het budget voor de lange termijn voor een educatief centrum over de gaswinning.

Wij reserveren voor de projecten *DE BARST* en *Aardbeving beleving* een bedrag van maximaal 6 miljoen euro.

Project - reservering

Het stille goud van Groningen

Bezinningstoerisme sluit op meerdere manieren aan bij Ons Verhoal. Project *44. Het stille goud van Groningen* wil deze vorm van toerisme ontwikkelen in de provincie. Toeristen komen nu al naar Groningen voor de rust en de ruimte. Er is bovendien steeds meer vraag naar stilteruimtes en kuuroorden. Wij zien dit als een economische kans, onder meer omdat je hiervoor bestaande (monumentale) panden kunt gebruiken. *Het stille goud van Groningen* kan starten met een proefproject. Wij vinden, net als de initiatiefnemers, dat Klooster Ter Apel daarvoor de geschikte plek is. Wel geven we als voorwaarde mee dat in de pilot stappen worden gezet in het verder ontwikkelen van het bezinningstoerisme in Groningen, zodat de hele provincie kan profiteren van deze vorm van toerisme. Als panel willen wij € 600.000,- reserveren voor het uitwerken van het projectplan en het uitvoeren van het proefproject in Klooster Ter Apel.

Bezinningstoerisme in Groningen ontwikkelen

€ 600.000,-

Publieksbeoordeling: 3,6 ☆

Idee - reservering

Vergroenen van bestaande en verlaten gaswinningslocaties

Het groen inrichten van oude gaswinningslocaties, bijvoorbeeld in combinatie met kunst vinden wij een goed idee. Het draagt bij aan de biodiversiteit, een mooier landschap in onze provincie en het past bij het 'verhoal' dat we willen vertellen. We willen de gaswinningsgeschiedenis zichtbaar maken zonder de slachtofferrol aan te nemen. Het met bomen en planten inrichten van oude gaswinningslocaties geeft een positieve draai aan het verleden: de fysieke littekens van de gaswinning in ons landschap worden zichtbaar verzorgd. De grond van de gaswinlocaties is meestal niet in bezit van NAM, maar van de oorspronkelijke eigenaar. Om iets van deze plekken te bewaren voor de toekomst willen we 1 miljoen euro reserveren om dit idee uit te voeren binnen de Landschapswerkplaats die in hoofdstuk 3.2 beschreven is.

Met begroeiing groener maken van bestaande en verlaten gaswinningslocaties

1 miljoen euro

Idee - reservering

Belicht de positieve kant van Groningen in een film

Wij vinden het een goed idee om een film te maken die Groningen van een positieve kant laat zien. De film kan over de hele provincie gaan en ook een ‘klein’ verhaal kan veel indruk maken. Belangrijk is dat de film een groot publiek bereikt, trots uitstraalt en geen zielig verhaal vertelt. De indieners van het idee kunnen de film niet zelf maken. Daarom adviseren wij om een open inschrijving te organiseren. Filmmakers die Groningen echt goed kennen kunnen zich aanmelden met een script dat past bij Ons Verhoal. Als panel kunnen wij helpen te bepalen welke film het moet worden.

Film over een positief Gronings verhaal

€ 500.000,-

Project - reservering

Gronings Vuur

Onze provincie moet aantrekkelijk zijn voor alle inwoners - ook in de toekomst - met speciale aandacht voor jongeren. Project *06. Gronings Vuur* richt zich speciaal op jongeren. Het project, dat al eerder is uitgevoerd, trekt de provincie rond langs alle negen gemeenten in Groningen. De inhoud voor hun voorstelling haalt *Gronings Vuur* uit gesprekken met de lokale bewoners en samen met de inwoners wordt de voorstelling gemaakt. Doordat iedereen mag meedoen en professionals en amateurs samenwerken, ontstaat er nieuwe energie. Talenten worden ontdekt en gestimuleerd, er worden nieuwe verbindingen gelegd door cultuurdisciplines samen te laten werken en verschillende mensen en makers bij elkaar te zetten. We zien hier een belangrijke samenwerking met project *01. Zummerbühne*. Door samen te werken met *Zummerbühne* worden ze beide sterker en daarom stellen wij dit als voorwaarde.

Een andere voorwaarde is dat *Gronings Vuur* in het projectplan uitwerkt dat ze alle gemeenten in de provincie aandoet, zodat de hele provincie mee kan doen. De gevraagde 12 miljoen euro vinden wij een erg hoog bedrag. Voor vijf jaar *Gronings Vuur* reserveren we in totaal 2 miljoen euro. Het overige geld moet *Gronings Vuur* via cofinanciering organiseren.

Lokaal theatervoorstellingen maken met jongeren

2 miljoen euro

Publieksbeoordeling: 2,8 ☆

Idee - reservering

Kolonisten van Groningen

Het idee *Kolonisten van Groningen* vinden we een originele manier om een breed publiek bij Ons Verhoal te betrekken. Het idee gaat over het uitbrengen van een Groningse versie van het bekende bordspel Catan, waarbij je grondstoffen moet verzamelen om dorpen en steden te bouwen. Sport en spel verbindt en je kunt het samen met anderen doen. In een spel over Groningen kunnen verhalen over onze geschiedenis, economie en cultuur een plek krijgen. We denken dat het spel ervoor zorgt dat mensen meer interesse krijgen in hun omgeving en in de verhalen die ook in de musea worden verteld. De initiatiefnemers moeten uitzoeken of het spel Catan van Groningen mag heten vanwege de auteursrechten. Het kan dus ook een ander spel worden. Kortom, het idee vraagt om verdere uitwerking. Hiervoor reserveren we € 25.000,-.

Bordspel over de toekomst van Groningen

€ 25.000,-

3/2 Mien Laand

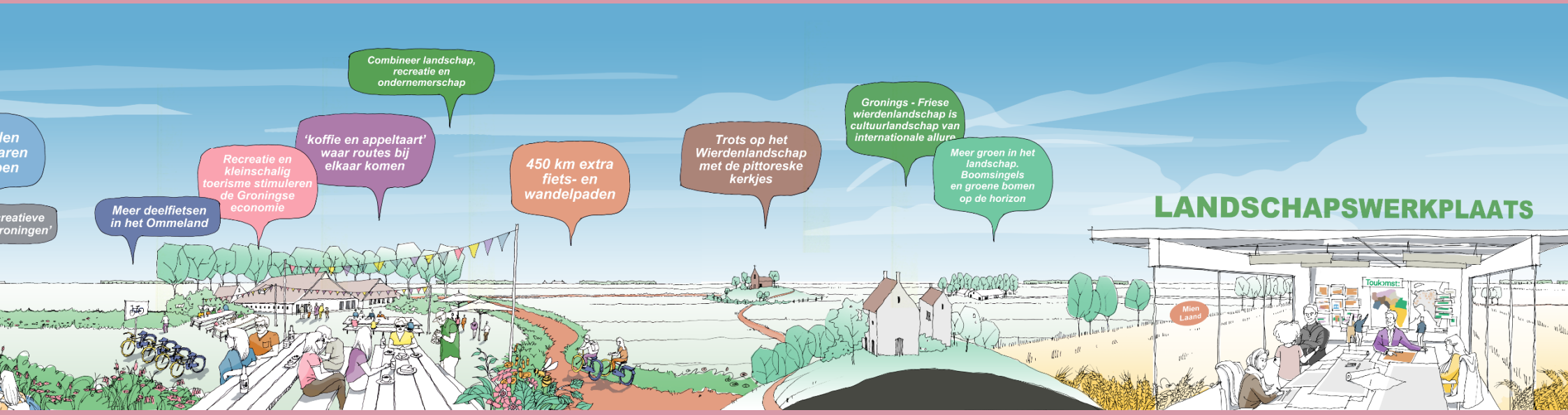

Uitsnede Toukomstbeeld

West 8

Het Groninger landschap moet in de toekomst meer toegankelijk zijn door het uitbreiden van het netwerk van wandel-, fiets- en waterwegen. Een netwerk van recreatieve routes bevordert de leefbaarheid in dorpen in het Ommeland en biedt kansen voor recreatie en kleinschalig toerisme. De behoefte aan vergroening van de provincie sluit hierop aan. We willen meer bomen en planten in het landschap, op plekken waar het de leefomgeving opwaardeert, biodiversiteit versterkt en recreatiegebieden verrijkt.

Naast een verbetering van de recreatieve infrastructuur, moet ook de verbinding tussen Stad en Ommeland door middel van openbaar vervoer en andere mobiliteit verbeterd worden. Het is een kans op een betere samenwerking: het helpt de kennis en bedrijvigheid in de stad om ondernemerschap in het Ommeland te stimuleren.

We zijn ons ervan bewust dat de provincie Groningen de komende jaren voor grote uitdagingen staat voor het landschap met oog op energie- en landbouwtransitie. Verduurzaming is noodzakelijk en dit biedt kansen op het gebied van circulaire economie, innovaties door maakbedrijven, op het gebied van toerisme en recreatie en voor de landbouw. We zetten in op de ontwikkeling van circulaire landbouw en het mogelijk maken van kleinschalige landbouw en regionale distributie. Want Mien Laand gaat ook over de transitie van de landbouw en de wens om lokaal geproduceerde producten toegankelijk te maken voor consumenten.

Om ook in de toekomst te kunnen genieten van ons landschap, het beter te beheren en door te ontwikkelen, is het belangrijk dat verduurzaming, circulaire economie, landbouw en recreatie elkaar versterken. Daarin moeten we samen optrekken. Die samenwerking en het maken van verbindingen, vinden we als panel heel belangrijk.

Paraplupproject

Landschapswerkplaats

We willen de ideeën en projecten die gaan over het mooier, beter en nog aantrekkelijker maken van het Groningse landschap, van onder- en van bovenaf, zo veel mogelijk bij elkaar brengen. Om dit voor elkaar te krijgen, willen we dat er een Landschapswerkplaats komt. Het doel van de Landschapswerkplaats is om landschapsprojecten verder te brengen. Dit kan door samen te werken aan het behoud, het beheer en het toegankelijk maken van het Groninger landschap, uit oogpunt van de mens en ter bevordering van flora en fauna: bijdragen aan de klimaatdoelstellingen, verbeteren van de biodiversiteit, vergroenen van de landbouw en recreatie. Landschapsprojecten zijn projecten van een lange adem en daarom bestaat de Landschapswerkplaats voor minimaal tien jaar, net zo lang als Nationaal Programma Groningen.

Een fysieke plek

De Landschapswerkplaats is een fysieke plek met computers, werkplekken, grote tafels om op te schetsen of aan te overleggen, ledschermen waar letterlijk samen Toukomstprojecten worden uitgewerkt en vervolgens uitgevoerd. In de werkplaats werken mensen uit organisaties in Groningen die zich bezighouden met de inrichting van het landschap. Ze komen een deel van hun werkweek bij elkaar om samen te werken aan de Toukomstprojecten. Hiermee is de Landschapswerkplaats een aanvulling op wat overheden en bestaande organisaties normaal gesproken al doen in het landschap van Groningen.

Veranderingen in het landschap integraal aanpakken

30 miljoen euro

De organisatie van de Landschapswerkplaats ligt bij een klein kernteam van Groningers:

- Werkplaatsleider/hoofdontwerper
- Twee ruimtelijk ontwerpers
- Ondersteuner/tekenaar

Het kernteam is een team met visie en de voeten in de klei. We willen niet nog een loket met logge bureaucratie en een duur management. Deze vier personen werken bij de provincie Groningen, Prolander, een Gronings waterschap of andere organisatie die zich bezighoudt met de inrichting van het landschap. Naast hun werk in de werkplaats blijven zij minimaal één dag in de week werken bij hun huidige organisatie, zodat de Landschapswerkplaats goed samenwerkt met de organisaties die er al zijn.

Samenwerking

Er wordt altijd samengewerkt met de initiatiefnemers (als meedenker of beroepsmatig), inwoners, ondernemers uit de buurt en relevante overheden, om de samenhang en participatie te borgen. Zo blijft het enthousiasme in de werkplaats behouden, blijven de overheden op koers en behoud je draagvlak voor de projecten. Per Toukomstproject of gebied kan de werkplaats worden aangevuld met mensen die nog intensiever mee-ontwerpen en -werken. Mensen van bijvoorbeeld de volgende partijen: een gemeente, Groninger Dorpen, Groningen Toerisme Coöperatie, Landschapsbeheer Groningen, LTO Noord, Natuurmonumenten, Prolander, Provincie Groningen, Staatsbosbeheer, Stichting het Groninger Landschap, Waddenvereniging, Waterschap Hunze en Aa's, Waterschap Noorderzijlvest en Wierde & Dijk.

Aan de slag

Bij het uitwerken en uitvoeren van een Toukomstproject is één van de mensen uit het team van Toukomst coördinator van de Landschapswerkplaats. Deze coördinator is verantwoordelijk voor de planning en het monitoren van de voortgang van de projecten, voor het proces van de bestuurlijke besluitvorming per project en voor het onderhouden van het contact met de initiatiefnemers, bestaande organisaties en Nationaal Programma Groningen.

Agenda

De Landschapswerkplaats werkt aan alle projecten van Nationaal Programma Groningen die te maken hebben met inrichting van de ruimte en het landschap. Op de agenda staan in de eerste plaats de Toukomstprojecten die vallen onder Mien Laand. Waar dit een aanvulling is staan hier ook de agendapunten en concrete doelen uit het Toukomstbeeld op, bijvoorbeeld over water, wandelroutes, biodiversiteit, natuur, woningbouw en energietransitie. De Landschapswerkplaats verbindt projecten vanuit de gemeente, de provincie en initiatieven van onderaf tot krachtige en gedragen projecten. Immers, via de Landschapswerkplaats wordt beleid verbonden met de wens en de omgevingskennis van de initiatiefnemers. Op deze manier zijn samenhang en participatie gegarandeerd.

Geld

We vinden het beheer van het landschap een taak voor de overheid. Toch willen we hier vanuit Toukomst ook een bijdrage aan leveren. Samen met provincie, waterschappen en gemeenten, en met geld uit Den Haag en Brussel, willen we dat er een zo groot mogelijk budget wordt vrijgemaakt om het landschap en de leefomgeving duurzaam te verbeteren en om het mooie te behouden dat er al is. Uit dit budget kan op verschillende plekken verspreid

over de provincie worden meebetaald aan het uitvoeren van projecten. Investeren in het landschap is investeren in de brede welvaart van bewoners.

Om de samenwerking in de Landschapswerkplaats op te starten reserveren we een overkoepelend bedrag voor het realiseren van de agenda en een klein deel voor het inrichten van de Landschapswerkplaats als fysieke plek. Mede op basis van advies over de haalbaarheid door draaijer+partners verwachten we een vliegwiel-effect wanneer Toukomst een serieus bedrag toekent aan de projecten. Andere partijen worden uitgelokt om ook serieus bij te dragen en te investeren vanuit reguliere (uitvoerings)budgetten, of nationale of Europese financiering.

Het is de taak van de Landschapswerkplaats ervoor te zorgen dat de agenda die ze vanuit Toukomst meekrijgt ook echt gerealiseerd wordt. Dat betekent dat we meer verwachten dan dat er een website gebouwd wordt met de openingstijden van het kantoor. We willen geen bureaucratisch loket als lege huls maar een plek waar echt gewerkt wordt aan de uitvoering van de Toukomstprojecten.

Project - onder parapluproject

Kiekn & Doun en Groningen beleven

Wandel-, fiets- en vaarroutes staan niet op zichzelf, want wandelen, fietsen en varen is leuker als er ook iets te doen valt langs de route. Ondernemers profiteren ervan als routes beter aansluiten op wat zij te bieden hebben. De projecten *25. Kiekn & Doun* en *26. Groningen beleven* gaan beide over het verbinden van routes, het verbeteren van de wegen, het vergroten van biodiversiteit en het mogelijk maken om op allerlei manieren van het mooie Groningse landschap te genieten.

We hebben in Groningen al knooppunten en routeboekjes in overvloed. Toch staat daar niet alles in. Daarom vinden we een app met informatie voor inwoners en recreanten van buiten de provincie een goed idee. In de app vind je onder andere verhalen over Groningen, informatie over restaurants, overnachtingsplekken, bezienswaardigheden en routes door het landschap. In hoofdstuk 3.1 Ons Verhoal (*Kiekn & Doun* en *Touripedia*) kwam de app al uitgebreid aan bod. Ook 'public right of way' en oude kerkepaden spreken ons aan. Zonder het landschap te verstoren kunnen we wandelen op mooie plekken, over onverharde paden, waar je nu niet mag komen. We willen daarom dat er op typisch Groningse plekken, zoals op oude slaperdijken en langs diepen en maren, gewandeld of gefietst kan worden. Tegelijk willen we ervoor zorgen dat het netwerk beter wordt, zodat ook horeca en andere ondernemers, borgen en musea ervan profiteren en de charme van het landschap verder wordt versterkt.

Wandel-, fiets- en vaarroutes verbeteren en verbinden, ook met ondernemers

Investering uit de paraplu

Publieksbeoordeling: Kiekn & Doun 3,9☆
Groningen beleven 4,1 ☆

Project - onder parapluproject

Masterplan vaarwater en Diepen en maren

Het verbeteren van de waterwegen biedt niet alleen kansen voor toerisme en recreatie, het is ook goed voor biodiversiteit of zelfs aquafarming en logistiek. Bovendien maakt het de omgeving nog aantrekkelijker om te wonen. De initiatiefnemers van de projecten *21. Masterplan vaarwater* en *27. Diepen en maren* kunnen in de Landschapswerkplaats aan de slag om kleinere waterwegen aan elkaar te koppelen en weer bevaarbaar te maken. Lokale ondernemers moeten er gebruik van kunnen maken door bootjes te verhuren of door een terras aan het water te realiseren. Marenland in Winsum is een voorbeeld van een gebiedsgerichte integrale aanpak. Dit hoeft niet overal het kan op een aantal plekken een kansrijke economische aanvulling zijn. Zoals bij project *23. 't Wad tot Stad*.

Verbeteren van waterwegen voor een aantrekkelijker landschap

Investering uit de paraplu

Publieksbeoordeling: Masterplan vaarwater 4,0☆
Diepen en maren 3,7☆

Project - onder parapluproject

’t Wad tot Stad

Project *23. ‘t Wad tot Stad* is een project voor het Reitdiepgebied. Het verbindt de Waddenzee met de stad Groningen. Dit deel van Groningen is een prachtig cultuurhistorisch gebied dat volgens ons meer aandacht verdient. De initiatiefnemers van het project vinden het belangrijk dat er combinaties gemaakt worden: natuurinclusieve landbouw, biodiversiteit, wandel- en fietspaden, waterrecreatie, culturele activiteiten en bedrijvigheid komen in het project bij elkaar. Door dit tegelijkertijd op te pakken, kan er meer gerealiseerd worden dan wanneer elk onderdeel als apart project wordt uitgevoerd.

We denken dat verschillende organisaties, zoals het Waddenfonds, kunnen cofinancieren om dit project te realiseren. De Landschapswerkplaats kan contact leggen met de verschillende organisaties. *‘t Wad tot Stad* sluit goed aan bij de plannen van stichting Het Groninger Landschap. We nodigen inzenders van de onderliggende ideeën uit om aan tafel aan te schuiven bij het uitwerken van de plannen.

De verbinding tussen Waddenzee en Groningen-stad versterken

Investering uit de paraplu

Publieksbeoordeling: 4,0 ☆

Project - onder parapluproject

Van Aa naar Zee

Project *22. Van Aa naar Zee* als geheel vinden we te ambitieus. Daarbij zien we dat bewoners zorgen hebben over bodemverzilting en de impact op hun woonomgeving als deze grootschalige ingrepen in het landschap worden gedaan. Maar het probleem van de stijgende zeespiegel vraagt om een oplossing. In combinatie met bodemdaling neemt hierdoor de invloed van zoute kwel toe, evenals de verschraling van biodiversiteit. Daarom vinden we het belangrijk om vooruit te kijken en na te denken over hoe we hier in Groningen mee moeten omgaan.

Dat moeten we samen doen. Project *Van Aa naar Zee* heeft als onderdeel het realiseren van een klimaatbestendig landbouwgebied dat blijft meegroeien met de zee. Dit bouwt voort op het gebundelde idee *Kustzone die meegroeit met de zeespiegelstijging*. Uit dit initiatief willen we meenemen dat er een provincie-brede visie komt voor de toekomst van onze Groningse kust. De Landschapswerkplaats gaat met de initiatiefnemers en een breed netwerk aan de slag om deze visie op te stellen. Daarbij kan in het bijzonder een visie worden uitgewerkt voor de regio waar het project *Van Aa naar Zee* zich op focust. We doen een oproep aan de Landschapswerkplaats om te leren van andere projecten, zoals de Dubbele Dijk, en vervolgens samen met bewoners uit de kuststreek een visie uit te werken voor de toekomst van onze kustzone.

Een provinciebrede visie voor de kustzone

Investering uit de paraplu

Publieksbeoordeling: 3,6 ☆

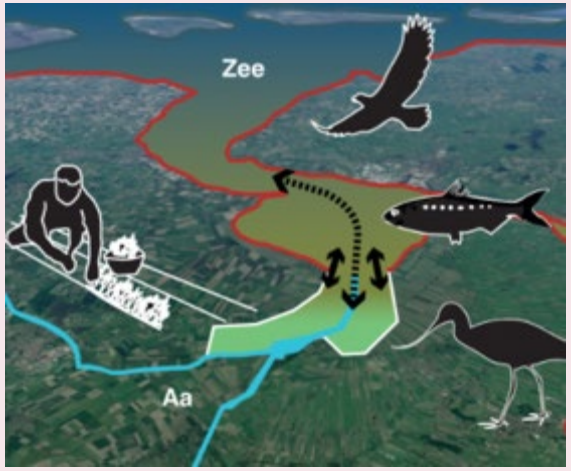

Project - onder parapluproject

Verbonden biodiversiteit: flora, fauna en follies

Versterking van de biodiversiteit in de provincie Groningen is nodig. Project *24. Verbonden biodiversiteit: flora, fauna en follies* vinden we kansrijk als aanvulling op andere projecten. Door biodiversiteit zichtbaar te versterken, wordt het landschap bovendien mooier en dat is goed voor recreatie en woonplezier van Groningers. We willen ervoor zorgen dat wandel-, fiets- en vaarroutes langs bermen en bossen lopen waar van alles groeit en bloeit. Biodiversiteit zichtbaar maken in het landschap draagt ook bij aan een nieuwe mentaliteit. Hoe gaan we om met de natuur? Hoe tackelen we milieuvervuiling door onze aanwezigheid in de natuur? Waar willen we naartoe met onze landbouw? We willen ervoor zorgen dat lokaal consumeren en produceren in de vorm van voedselbossen- en tuinen een impuls krijgen.

Een voorwaarde om te starten met dit project is dat eerst in kaart wordt gebracht wat er al gebeurt op het gebied van biodiversiteit. Waterschappen en wegbeheerders doen namelijk al veel en ook bij akkerbouw- en veeteeltbedrijven zie je ontwikkelingen in deze richting. Europa geeft subsidies uit aan projecten met aandacht voor biodiversiteit. Vervolgens kunnen de initiatiefnemers van dit project in de Landschapswerkplaats vanuit Toukomst verbindingen toevoegen aan de bestaande initiatieven. We zien ook graag dat er verbindingen worden gemaakt met het project *07. Elk dorp zijn eigen voedseltuin* uit hoofdstuk 3.3 Mit Mekoar.

Biodiversiteit versterken in het Groninger landschap

Investering uit de paraplu

Publieksbeoordeling: 3,7 ☆

Project - onder parapluproject

Groene longen voor de provincie Groningen

Groningers willen graag de weidsheid van het landschap behouden die voor veel plekken zo kenmerkend is, bijvoorbeeld langs de Waddenkust. Er zijn ook veel Groningers die juist graag meer bomen en bossen zien. In project *29. Groene longen voor de provincie Groningen* gaat het erom plekken te vinden in de provincie waar de bomen goed in het landschap passen.

Wij vinden dat 'meer groen' goed is en dat er daarom bomen bij moeten komen. We willen graag dat dit gebeurt op een manier die past bij de Groningse identiteit. Plant boomsoorten die er van oudsher stonden en die passen bij de bodem: in dorpen, langs wegen en paden en op plekken die al bosrijk zijn. Maak er verdwenen (wandel)paden weer zichtbaar mee. Herstel boomsingels die vanouds rondom boerenerven stonden. Plant voedselbossen, waar inwoners kunnen plukken. Plant bomen om het landschap aan te kleden. Omring dorpen, zonneparken en bedrijventerreinen om deze te vergroenen. De bomen moeten de leefomgeving opwaarderen, de biodiversiteit versterken en recreatiegebieden verrijken. Dit is precies hoe de initiatiefnemers van dit project het voor zich zien: meer groen op plekken waar het past.

De initiatiefnemers stippelen met behulp van de Landschapswerkplaats een strategie uit om de provincie te vergroenen. Deze strategie moet uitgaan van een aanpak waar vastgoed, landschap en recreatie elkaar versterken.

Bomen planten om het landschap aan te kleden

Investering uit de paraplu

Publieksbeoordeling: 4,4 ☆

Idee - onder parapluproject

Bermen komen tot leven

We willen er samen met wegbeheerders voor zorgen dat ecologisch bermbeheer de standaard wordt in Groningen. Er zijn veel lokale initiatieven die we graag aan elkaar willen koppelen. Door bermen in te zetten voor biodiversiteit, maak je gebruik van oppervlakte die anders onbenut blijft en het is meteen zichtbaar voor iedereen. Belangrijk daarbij is dat natuurvervuiling van afval in de bermen wordt meegenomen. Schone, bloeiende bermen zijn een lust voor het oog en voor bijen en andere insecten. We geven als agendapunt aan de Landschapswerkplaats mee dat er een plan moet komen voor bloeiende bermen in de hele provincie Groningen.

Ecologisch bermbeheer: bloeiende bermen in heel Groningen

Investering uit de paraplu

Idee - onder parapluproject

Tiny Forests

Het Toukomstidee *Tiny Forests* past heel goed binnen de aanpak die we graag zien: groen aanplanten op plekken waar het een verrijking is voor mens en natuur. Daarom willen we een deel van het budget van de Landschapswerkplaats reserveren voor het aanplanten van kleine bosjes. *Tiny Forests* hebben veel positieve kenmerken en weinig nadelen: ze behoeven weinig onderhoud en dragen direct bij aan een betere balans tussen mens en natuur. De bosjes gaan de verschraling van het landschap tegen en maken de leefomgeving aantrekkelijker. In de Landschapswerkplaats kan worden uitgedacht waar *Tiny Forests* goed passen en wie ze gaat aanplanten.

Tiny Forests verrijken het landschap en de leefomgeving

Investering uit de paraplu

Project - reservering

Oogst van Groningen

Lokaal produceren en consumeren

3,2 miljoen euro

Publieksbeoordeling: 4,2 ☆

De landbouw is volop in ontwikkeling. Wij vinden toekomstbestendige landbouw in Groningen belangrijk: voor de economie, met oog op duurzaamheid en voor het klimaat. Project *08. Oogst van Groningen* kan daar een rol in spelen. De initiatiefnemers willen aan de slag met vernieuwende experimenten op het gebied van duurzame landbouw, verwerking en logistiek. Het keurmerk 'Oogst van Groningen' op Groningse producten draagt bij aan de herkenbaarheid en het imago van de producten.

Dat streekproducten duurder zijn, heeft met logistiek te maken. Voor de individuele producenten is de schaal te klein om kosten te compenseren. Hoe krijgt de lokale boer zijn producten op een betaalbare manier bij bewoners in de regio? Hoe zorg je voor een constante aanvoer naar supermarkten, het hele jaar door? Op welke manier vervoer en verpak je de producten? Hier moet een antwoord op komen, het kan niet bij stalletjes langs de weg blijven. Het antwoord ligt bij collectieve oplossingen, in de samenwerking in de regio. We moeten ervoor zorgen dat we supermarkten meekrijgen, zonder voorbij te gaan aan het bestaansrecht van kleinere speciaalzaken. Om dat voor elkaar te krijgen is een efficiënte regionale keten nodig.

Lokaal consumeren is een thema dat al in opkomst is. Met Toukomst kunnen we een slinger geven aan deze mentaliteitsverandering, door bestaande initiatieven bij elkaar te brengen en de afzetmarkt beter te organiseren. Met het keurmerk Oogst van Groningen op Groningse (streek)producten dragen we bij aan zichtbaarheid. Het vertelt Ons Verhoal: we produceren

ons eigen voedsel en 'redden onszelf wel'. Dit is vergelijkbaar met bijvoorbeeld de Champagnestreek in Frankrijk. Lokale voedselproductie brengt boeren en burgers dichter bij elkaar. De zichtbaarheid wordt nog groter met een jaarlijks oogstfeest. Daarover schrijven we meer in hoofdstuk 3.3 Mit Mekoar. We moedigen de initiatiefnemers van *Oogst van Groningen* aan om er in de verdere uitwerking een heel concreet project van te maken. Het moet geen onderzoeksproject of kennisplatform worden, maar een project waarmee Groningen in Nederland voorop kan lopen voor lokaal produceren en consumeren. Om daarmee aan de slag te gaan reserveren we een bedrag van 3,2 miljoen euro.

Project - reservering

Groningen Groen en Duurzaam: AgriFuture

We willen de initiatiefnemers van project *09. Groningen Groen en Duurzaam* een stap verder helpen met een reservering uit Toukomst voor het onderdeel *AgriFuture*. Hier ligt de focus op het ontwikkelen van duurzame landbouwtechnieken. Met dit project kan de landbouw zich verder ontwikkelen en bijvoorbeeld nog meer grondstof voor de maakindustrie leveren. Wat we goed vinden aan dit onderdeel van het project is de beoogde samenwerking met bestaande organisaties en lokale telers, en vooral de kansen die eruit voortkomen voor (nieuw) onderwijs en nieuwe banen.

We rekenen erop dat de initiatiefnemers met een reservering van Toukomst aan de slag kunnen. Onze hoop voor dit project is dat er een olievlek-effect ontstaat waarbij het succes van de proeftuinen inspirerend werkt voor nieuwe initiatieven. We hopen er bovendien aan bij te dragen dat duurzame en natuurinclusieve landbouw in Groningen in 2040 de norm is. Niet alleen voor landbouwers, maar ook in de maakindustrie, in het onderwijs en voor consumenten.

Bij de uitvoering zien we graag dat de initiatiefnemers de verbinding zoeken met de andere Toukomstprojecten die gaan over voedselbossen, voedseltuinen, vernieuwing in de landbouw en biodiversiteit. We willen graag dat ze gezamenlijk bewoners betrekken bij wat boeren doen en bij de projecten die op dit gebied worden gerealiseerd.

Proeftuinen voor duurzame landbouwtechnieken

€ 250.000,-

Publieksbeoordeling: 4,0 ☆

Idee - reservering

Het nieuwe Groningse groene goud voor iedereen

Het idee *Het nieuwe Groningse groene goud voor iedereen* zet in op de opbouw van een geheel nieuwe algensector in Groningen. Dit idee heeft lef, is gericht op de toekomst en kan Groningen op een nieuwe manier op de kaart zetten. De initiatiefnemers presenteren een nieuwe visie, een verdienmodel en het idee heeft potentie om nieuwe werkgelegenheid te creëren. Volgens hen is bijvoorbeeld in 2040 de Waddenburger dé gezonde snack. Wij zien ook dat algen het Groningse groene goud kunnen worden, omdat algen veel eiwitten bevatten, CO_2 opnemen, duurzaam te telen zijn en voor veel toepassingen gebruikt kunnen worden. Daarom willen wij vanuit Toukomst een bedrag reserveren om dit plan verder te brengen. Voorwaarde is dat de initiatiefnemers zelf een flink deel bijdragen en cofinancierders zoeken.

De algensector is het Groningse groene goud

€ 250.000,-

Idee – reservering

Actieplan Weidevogels

Biodiversiteit gaat niet alleen over bloemen en insecten, het gaat ook over andere dieren. Het Toukomstidee *Actieplan Weidevogels* gaat speciaal over het redden van de grutto. De manier waarop samengewerkt wordt in Collectief Groningen West - een collectief voor agrarisch natuurbehoud waarin boeren, burgers en allerlei organisaties nauw samenwerken - vinden wij heel goed passen bij Toukomst. Met een bijdrage uit Toukomst willen wij deze organisatie ondersteunen in hun aanpak om de grutto te redden. Van de aanpak kan bovendien geleerd worden in de Landschapswerkplaats.

De grutto voor Groningen behouden

€ 50.000,-

Idee – reservering

(boeren)Erven, belangrijke stapstenen in de natuur

Het Toukomstidee om met de natuur op (boeren)erven aan de slag te gaan, komt van de vereniging Wierde & Dijk. We vinden dit een goede aanpak, omdat eigenaren zelf met hun erf aan de slag gaan. Zo krijgt de natuur een duwtje in de rug zonder dat er grond aangekocht hoeft te worden. De leefomgeving wordt mooier als (boeren)erven groener worden en zonneweides, bedrijfsterreinen, nieuwe schuren, stallen of bedrijfsgebouwen verborgen raken achter bomen en struiken. Op basis van dit idee willen we voor Wierde & Dijk een bedrag reserveren om met erf-eigenaren aan de slag te gaan. Zij kunnen dan hun ervaringen delen in de Landschapswerkplaats en de aanpak in de hele provincie uitrollen als onderdeel van de verschillende projecten die door de Landschapswerkplaats worden gerealiseerd.

Samen met eigenaren (boeren)erven groener maken

€ 50.000,-

3/3 Mit Mekoar

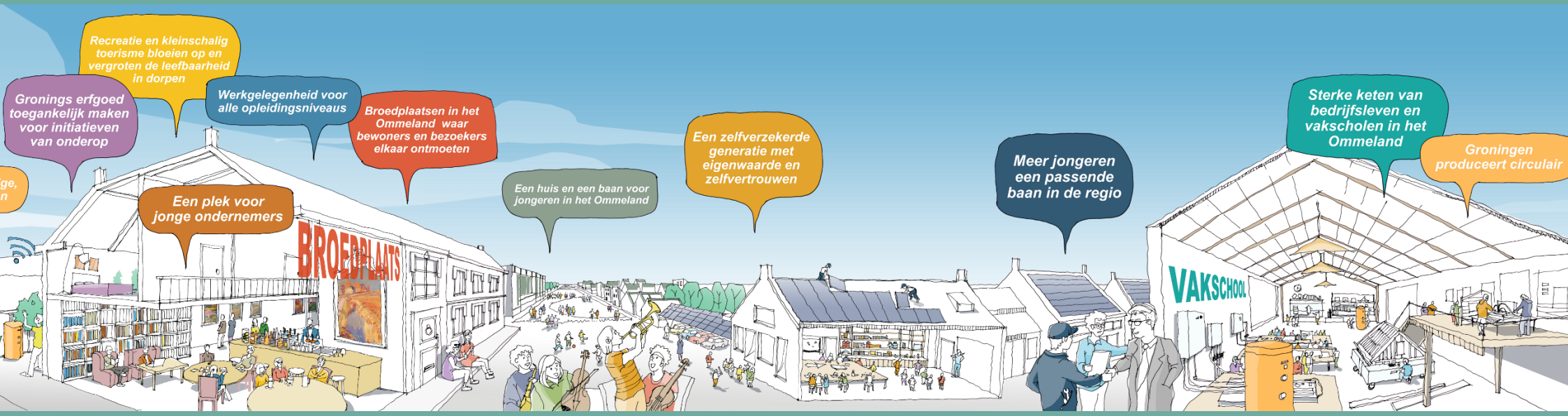

Uitsnede Toukomstbeeld

West 8

Toukomst: Krachten bundelen voor Groningen

Veel van de ingediende Toukomstprojecten die een fysieke plek zoeken om te beginnen, kunnen eigenlijk nergens terecht omdat er geen integrale organisatie is die hen verder helpt. Het Groninger Monumentenfonds zorgt voor het fysiek onderhoud van een beperkt aantal monumenten, Erfgoedpartners ondersteunt bestaande monumenteigenaren en sommige initiatieven blijven door gaten in de exploitatie afhankelijk van overheden. Er is duidelijk behoefte aan een professionele, frisse en onafhankelijke organisatie die ook nieuwe initiatieven verder kan helpen. Een integrale organisatie die cultureel erfgoed, duurzaamheid, ondernemerschap en maatschappelijke projecten verbindt en verder helpt. Juist dat, het verder helpen van initiatieven en bieden van continuïteit, willen we met Toukomst doen, zodat er over tien jaar financieel gezonde projecten zijn die het verschil maken en bijdragen aan de ambities van Nationaal Programma Groningen. Geef Groningers nu de kracht om door te pakken en te werken aan een sterk, ondernemend en verbonden Groningen. Dit gaan we realiseren door het parapluproject Roemte!.

Vakonderwijs

Om de sociaal-economische positie van Groningen te versterken is er, naast het verbinden van maatschappelijke projecten, meer nodig. De ontwikkelingen van nieuwe richtingen in vakonderwijs, innovatie en ontwikkelingen van technologieën in de maakindustrie zijn belangrijk voor de toekomstige werkgelegenheid in de provincie. Het begint bij investeren in vakopleidingen, met name op vakgebieden waar nu tekorten zijn. Vervolgens zijn het stimuleren van lokaal vakmanschap en ontwikkelingen in de maakindustrie belangrijke kansen voor de toekomst. Via Toukomst willen we meer samenwerking realiseren tussen het onderwijs, het bedrijfsleven en de Groningse gemeenschap. Een samenwerking waar alle partijen in investeren, aan bijdragen en van profiteren. We zien al dat bedrijven samen investeren in nieuwe technologieën, zoals waterstof- en circulaire economie. Dit biedt

kansen om bedrijven te laten ontwikkelen en vooral te behouden in de provincie. Dat gaan we als Toukomstpanel verder brengen, Mit Mekoar.

Door de sociaal-economische positie van Groningen te versterken willen we dat het Ommeland (ook) voor jongeren een goede plek blijft om te wonen en werken. We willen letterlijk zorgen voor meer verbinding door meer te ontsluiten: locaties worden met elkaar verbonden door middel van wandel-, fiets- en vaarroutes en vormen samen één agenda-onderdeel van de Landschapswerkplaats (zie hoofdstuk 3.2 Mien Laand).

Parapluproject

Roemte!

Roemte! is een nieuwe organisatie van een kleine groep professionals die helpt met vakkundige kennis over diverse vormen van huisvesting, over erfgoed en monumenten met haar specifieke werkwijzen en risico's. De organisatie heeft de kennis en ervaring in huis om initiatieven uit te werken, zodat ze financieel gezond en dus toekomstbestendig georganiseerd worden. Hiermee waarborgt de organisatie dat het overheidsgeld goed geïnvesteerd wordt.

Erfgoed

Veel projecten en ideeën binnen Mit Mekoar gaan over het maken van fysieke plekken voor bijvoorbeeld samenkomst en ontmoeting. Plekken om te leren, om voorzieningen bij elkaar te brengen, recreatie en toerisme te stimuleren, meer werkgelegenheid te creëren of om kunst en cultuur te bieden. Vaak wordt de koppeling gelegd met het Gronings erfgoed, zoals borgen, oude herenboerderijen, landhuizen en kerken in het Ommeland. Plekken die een eigen verhaal vertellen en hiermee een stuk van de Groningse cultuur en geschiedenis laten zien. Veel van dit cultureel erfgoed kampt met achterstallig onderhoud, staat leeg of is op zoek is naar een (nieuwe) invulling.

Groningers die voor hun initiatief op zoek zijn naar een bijzonder pand, of dat al gebruiken, moeten zelf veel dingen uitzoeken. Er is voor hen niet genoeg kennis en hulp toegankelijk en zaken worden vaak in ieder project afzonderlijk geregeld. Het gevolg is dat veel panden worden gekocht en/of beheerd door mensen en organisaties die niet altijd de kennis hebben

Herbestemmen van erfgoed voor maatschappelijke initiatieven

€ 23.725.000,- waarvan:
- € 22,5 miljoen voor Roemte!
- € 1.225.000,- voor 5 onderdelen

Dit is Roemte!

Roemte! helpt Groningse initiatieven met het regelen van een passende plek en om met een financieel gezonde bedrijfsvoering aan de slag te gaan. Denk hierbij aan initiatieven voor kleinschalig toerisme, musea, een dorpshuis, een circulaire werkplaats, een cultuurplek of een bed & breakfast waar mensen met afstand tot de arbeidsmarkt een baan krijgen. Initiatieven die de provincie aantrekkelijker maken om er te wonen, werken en recreëren.

Roemte! is de verbindende schakel voor bestaande ideeën en projecten. Maatschappelijke doelen en ondernemerschap worden gecombineerd en samen gehuisvest in panden en op plekken waar ze een aanvulling zijn voor hun omgeving. Dat kan in een monument zijn of een ander beeldbepalend gebouw.

om dit goed te doen. Voor het succes van een initiatief is het echter het beste als ze zich helemaal kunnen richten op de uitvoering. Dat is waarom Roemte! professionele ondersteuning biedt.

Samenwerken

Om initiatieven te verbinden is het belangrijk om een sterk netwerk te hebben. De organisatie van Roemte! maakt het mogelijk om nieuwe samenwerkingen aan te gaan en bestaande samenwerkingen te versterken. Roemte! moet bestaande expertise optimaal benutten en samenwerken met organisaties die er in de provincie al zijn voor erfgoed en monumenten, zoals Erfgoedprogramma, Groninger Monumentenfonds, Erfgoedpartners Groningen, Libau en Groninger Landschap.

Organisatie

De organisatie van Roemte! wordt gevormd door verschillende vertegenwoordigers:

- Roemte! vormt de verbindende kracht voor veel Toukomstprojecten, daarom wordt Toukomst stevig vertegenwoordigd.
- Initiatiefnemers van een aantal projecten die vanuit hun kennis en kunde gevraagd zijn mee te denken.
- Investeerders
- Jonge Groningers die meedenken en -doen vanuit de behoeften van jongeren, ook in de vorm van stageplaatsen.
- Een stuurgroep met Groninger inwoners (vanuit Toukomst).

De organisatie regelt het onderhoud en het beheer van de gebouwen, bijvoorbeeld met de hulp van huismeesters.

Duurzaamheid

Energiezuinig en klimaatneutraal restaureren en renoveren staat voorop in Roemte!. Daarbij wordt het behoud van de authenticiteit van het erfgoed meegenomen en worden circulaire materialen gebruikt. Panden worden goed geïsoleerd en gebruiken zo min mogelijk energie. Er wordt rekening mee gehouden dat de groene omgeving aantrekkelijk is voor planten, insecten en dieren.

Roemte! verbindt de Groningse gemeenschap, ook op lokaal niveau. Dat doen we door:

- Groenopleidingen te betrekken in het onderzoek naar de circulaire mogelijkheden van monumenten, of andere beeldbepalende gebouwen of plekken met een maatschappelijke functie. Dit draagt bij aan de ambitie natuur en klimaat van Nationaal Programma Groningen.
- Samen te werken met vakonderwijs bij renovatie, verduurzaming en onderhoud.
- Mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt specifiek te benaderen.
- Werkervaringsplekken te creëren in samenwerking met inpandige bedrijven.
- Als professionele organisatie van Roemte! een startsubsidie in te zetten voor initiatieven vanuit de samenleving (anders dan bestaande Toukomstprojecten) die op zoek zijn naar een pand of plek.

Geld

Roemte! is een nieuwe organisatie die geld investeert en waarin ook geld terugstroomt. Met een klein bedrag kunnen we veel investeren. Omdat de initiatieven financieel gezond moeten zijn komt er ook geld terug in de vorm van bijvoorbeeld huur, als een soort revolverend fonds. Daarnaast helpt Roemte! initiatieven bij het opstarten en moet er in de organisatie kennis zijn over gebouwen, onderhoud en exploitatie.

We reserveren voor Roemte! in totaal 22,5 miljoen euro. Als Toukomst dit bedrag investeert dan kan er voor vijftien jaar circa 67 miljoen euro worden besteed. Naast het opzetten van Roemte! willen we dat de eerste initiatieven snel kunnen beginnen. Hiervoor reserveren we een bedrag van € 1.225.000,-. Adviesbureau draaijer+partners heeft ons geholpen bij de financiële onderbouwing om tot dit bedrag te komen (zie bijlage 1).

Het doel van Roemte! is niet om winst te maken. Het doel is om verschillende vormen van huisvesting tegen een vriendelijk tarief aan te bieden, zodat iedere Groninger ruimte heeft om plannen verder te brengen. In principe wordt er gewerkt met tarieven die minimaal kostendekkend zijn, waardoor het investeringsbudget langzaam groeit.

Een duurzame investering en exploitatie staat voorop. We gaan investeren in energieneutrale en klimaatbestendige oplossingen, waardoor de vaste lasten dalen en exploiteren eenvoudiger wordt. We willen dat projecten laten zien dat ze de exploitatie zelf dragen en niet afhankelijk zijn van subsidie. Op die manier wordt de subsidie gebruikt als investering voor de lange termijn. Daarom krijgt een aantal Toukomstprojecten een bijdrage om hun plan verder uit te werken.

Roemte! wordt opgezet met geld van Toukomst, ander overheidsgeld, subsidie van het Rijk, geld van landelijke fondsen (bijvoorbeeld VSBfonds, Stichting DOEN, Prins Bernhard Cultuurfonds) en Europese Investeringsbank.

Een doorkijkje naar 2040

Als we kijken in de toekomst zijn de bijzondere panden in de provincie over 20 jaar volop in (her)gebruik. Groningers kregen hulp van een organisatie, Roemte!, die losstaat van de overheid. Ze kregen hulp bij het uitwerken van het plan en praktische hulp bij de uitvoering van hun project. Het geld dat Roemte! investeerde, stroomde terug in bijvoorbeeld de vorm van huur, als een soort revolverend fonds.

De Toukomstprojecten zijn een katalysator geweest voor andere projecten. De bijdrage van Toukomst is gebruikt om extra geld naar de provincie te halen en zorgt ervoor dat de provincie zonder subsidie een nog mooiere plek is om te wonen, werken en recreëren.

Project - onder paraplupproject

Markante Kultuurhoezen voor iedere ommelander

Samen met bewoners, gemeenten en sociaal-culturele organisaties wordt een aantal markante gebouwen verspreid over de provincie ontwikkeld tot Kultuurhoezen: samenwerkende laagdrempelige regionale culturele gemeentehuizen. Project *03. Markante Kultuurhoezen* benut en behoudt markante leegstaande gebouwen als dorpshuizen, schoolgebouwen en gemeentehuizen. In een Kultuurhoes wordt vrijetijdsbesteding, ontmoeting, kunst- en cultuurparticipatie en leven lang leren voor jonge en oude Ommelanders gestimuleerd.

Dit project versterkt de leefbaarheid en dorpsontwikkeling en maakt de woon- en leefomgeving aantrekkelijker voor bewoners, ondernemers en andere lokale partijen als de bibliotheek en de VVV. Er is ruimte voor veel activiteiten met name op het gebied van cultuur en kunst. Een Kultuurhoes verbindt mensen: het brengt cultuur dichterbij en maakt het voor iedereen toegankelijk. Bovendien worden mooie oude panden weer gebruikt.

We willen dat in het uitgewerkte plan naast culturele activiteiten, ook andere activiteiten een plek krijgen in de markante leegstaande gebouwen. Wij reserveren een bedrag om het plan hiervoor verder uit te werken. Belangrijk aandachtspunt is dat het project zodanig ingericht wordt dat het niet afhankelijk is van subsidie. Nadat het plan is uitgewerkt wordt het verder begeleid binnen Roemte!.

Markante leegstaande gebouwen ontwikkelen tot laagdrempelige regionale culturele gemeentehuizen

€ 150.000,-

Publieksbeoordeling: 3,4 ☆

Project - onder parapluproject

Nieuwe Zaaiplaatsen

Project *16. Nieuwe Zaaiplaatsen* is een mobiele, educatieve toekomstwerkplaats die langs vijftien leegstaande erfgoedplekken reist in de provincie Groningen. Samen met lokale gemeenschappen en scholen maken ze films of theater, doen aan kunst en filosofie, bouwen hutten met een architect, experimenteren met techniek, verbouwen voedsel en gaan in dialoog. De activiteiten vinden naschools en in de weekenden plaats.

We vinden het een mooi project en erg positief dat het op jongeren is gericht. Het beslaat verschillende thema's en we zien kansen om dit project te laten meedoen met allerlei andere Toukomstprojecten. *Nieuwe Zaaiplaatsen* kan volgens ons goed samenwerken met de projecten *03. Markante Kultuurhoezen*, *13. Een kansrijke generatie* en *49. Waterstofbanen*.

Het gereserveerde bedrag is een startbijdrage voor dit project. We vragen de initiatiefnemers cofinanciering te zoeken.

Mobiele, educatieve toekomstwerkplaats voor jonge Groningers

€ 475.000,-

Publieksbeoordeling: 3,6 ☆

Project - onder parapluproject

Zo willen wij wonen: woonvormen voor ouderen

In de provincie Groningen lopen verschillende bewonersinitiatieven om nieuwe duurzame manieren van wonen en leven voor ouderen te realiseren. Nieuwe woonvormen voor ouderen die zelfstandig wonen en tegelijk de wens hebben om te leven in een setting waar geborgenheid, veiligheid en ontmoeting centraal staan.

De initiatiefnemers van project *18. Zo willen wij wonen* zetten hun kennis en expertise in binnen Roemte!. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van Roemte! om financiën revolverend in te zetten en om de nieuwe woonvormen neer te zetten in Groningen. Het plan is om de komende vijf jaar acht nieuwe woonvormen te realiseren met hulp van de initiatiefnemers. Wij reserveren hiervoor een bedrag binnen Roemte!.

Als panel vinden wij het belangrijk dat ouderen in hun omgeving kunnen blijven wonen. Er is nu nog een groot gat tussen de grote verzorgingshuizen en de eigen woonlocatie. Groningers die de projecten hebben beoordeeld herkennen zich in deze behoefte. Daarnaast is het een belangrijk project om eenzaamheid tegen te gaan. Wij willen daarom dat met een investering uit Toukomst minimaal acht woonprojecten gerealiseerd worden. Dit project wordt versterkt door het onder het parapluproject Roemte! te brengen en het heeft daarmee een grotere kans van slagen. Dat komt doordat het project gebruik kan maken van het hefboomprincipe binnen Roemte!.

Nieuwe duurzame manieren van wonen en samenleven voor ouderen

€ 300.000,-

Publieksbeoordeling: 4,4 ☆

Wij reserveren een bedrag voor het ontwikkelen van de woonconcepten. Met daarin onder andere middelen voor hulp bij locatie- en marktonderzoek, het opstellen van een programma van eisen en exploitatieplannen. De acht woonprojecten kunnen goed gecombineerd worden met leegstaande panden. Verspreid over de provincie, kunnen ze hun kennis en ervaring delen en daarmee andere projecten verder brengen. Zo wordt het fundament gelegd voor nieuwe woonvormen voor ouderen. De uitvoering op grote schaal laten we over aan bijvoorbeeld woningbouwcorporaties, investeerders, beleggers en zorgverzekeraars.

Project - onder parapluproject

ERFGOUD en Het Golden Raand Fonds

Stad en Ommeland zijn rijk aan prachtig erfgoed: kerken, wierden met woningen, scholen, pakhuizen, fabrieken, boerderijen en borgen. Het doel van project *39. ERFGOUD* is karakteristieke gebouwen een nieuwe functie te geven. Project *40. Het Golden Raand Fonds* zorgt voor toekomstbestendige huisvesting voor musea en andere culturele instellingen in het Ommeland. We willen zoveel mogelijk de bestaande locaties in stand te houden. Kleine musea hebben nog onvoldoende basis, ondersteuningsstructuur, capaciteit en middelen. De wens is om juist de kleinere instellingen een goede basis te geven en toekomstbestendig te maken door bestaande locaties in stand te houden. Met name op plekken waar bezoekers cultuur en geschiedenis kunnen proeven. Beide projecten bergen een schat aan expertise en informatie over het cultureel erfgoed en de musea in Groningen.

Om de Groningse identiteit te behouden vinden we het belangrijk het vele culturele erfgoed en de musea (be)leefbaar en toegankelijk te maken. Het openstellen van erfgoed en het behoud van musea bevordert kleinschalig toerisme en betekent meer werkgelegenheid. Het is belangrijk dat musea een steuntje in de rug krijgen omdat de exploitatie fragiel is.

Beide initiatieven vragen we mee te doen bij het uitwerken van het parapluproject Roemte!. Juist waar het gaat om het herstellen en exploiteren van historisch waardevolle gebouwen, musea en culturele instellingen willen we de kennis en kunde van deze initiatieven gebruiken. De projecten worden geen eigenaar van de organisatie, ze helpen bij het

Expertise behouden in cultureel erfgoed en musea

Investering uit de paraplu

Publieksbeoordeling: ERFGOUD 3,8 ☆
Het Golden Raand Fonds: 3,2 ☆

uitwerken. Wij adviseren de financiële middelen voor het leveren van expertise en de inventarisatie van panden te reserveren binnen het parapluproject. Nadat het plan is uitgewerkt wordt het project verder begeleid binnen Roemte!.

Project - onder parapluproject

Stee(vast) in de regio

In een Stee kun je ontmoeten, werken, ontwikkelen en ontspannen. Het is een initiatief om historische leegstaande gebouwen een nieuwe bestemming te geven en in te zetten als ontmoetingsplek voor inwoners, ondernemers en toeristen. In een Stee worden stageplekken aangeboden en is er wederzijdse kennisdeling met andere culturen en de omgeving.

Project *45. Stee(vast) in de regio* past heel goed in het parapluproject Roemte!. Het is een mooi voorbeeld van een gemeenschappelijke multifunctionele plek waar zoveel behoefte aan is. Daarnaast is het een motiverend en verbindend project waar naar de behoefte van de medemens gekeken wordt. Als dat professioneel gebeurt, voegt het echt iets toe aan het aanbod in de provincie. Wij vinden het belangrijk dat het project een aanvulling is op de dorpshuizen en geen 'doorsnee dorpshuis' wordt met een standaard concept voor de hele provincie. De Stee's moeten de dorpshuizen ook niet in de weg zitten. We zien in Stee(vast) in de regio een multifunctionele rol voor het samenbrengen van inwoners (jeugd en ouderen), ondernemers en kleinschalig toerisme.

Wij reserveren een startbijdrage om het projectplan uit te voeren. Daarbij is voor de korte termijn een startbudget nodig om het eerste project, Aletta Huis van Stee(vast) in de regio, verder te brengen. Belangrijk aandachtspunt is dat er ook zelf geïnvesteerd wordt met eigen tijd en geld van de initiatiefnemers. Als dat is uitgewerkt kan Stee meteen gebruik maken van de diensten van Roemte!.

Ontmoetingsplek voor toerist, ondernemer en inwoner

€ 100.000,-

Publieksbeoordeling: 3,1 ☆

Idee - onder parapluproject

Groene Stad Groningen

Het idee van *Groene Stad Groningen* is om meer 'groene daken' te maken. Een groen dak biedt voeding voor insecten, zorgt voor isolatie, neemt hemelwater op zodat riolen niet overbelast worden en kan positief bijdragen aan de mentale gezondheid van bewoners.

Wij zien in dit project de aanvulling op de ambitie natuur en klimaat van Nationaal Programma Groningen. Het project is echter niet geheel vernieuwend, omdat het realiseren van groene daken al vanuit de gemeente Groningen wordt gesubsidieerd. Als Toukomstpanel willen we het project breder trekken dan de gemeente Groningen, door het idee mee te nemen in andere Toukomstprojecten. Met het gereserveerde geld willen we zoveel mogelijk panden binnen Roemte! van groene daken voorzien.

Groene daken op de huisvesting van Roemte!

€ 200.000,-

Project - reservering

Een kansrijke generatie: de toekomst van Groningen

Project *13. Een kansrijke generatie* biedt het onderwijs - vanuit een grote groep vakmensen en lokale bewoners - een praktijkgericht lesprogramma aan. Uit de schoolbanken en in de praktijk aan de slag, bijvoorbeeld: in de natuur, op het gebied van beweging, voeding, techniek, theater, sociale competenties en werk.

Groningers vinden het belangrijk dat kinderen naast kennis ook zelfkennis opdoen. Als scholen hierin meer ondersteunen, begrijpen de kinderen zichzelf en de wereld om hun heen beter. Het is een directe investering in de kinderen, gedurende een langere periode. Doordat het aanbod uitgebreid is, is er voor ieder kind een interessante les. Zij krijgen de kans om hun talent te ontwikkelen en hun horizon te verbreden.

We willen gelijkwaardigheid en gelijke kansen in het onderwijs stimuleren en vinden daarom dit programma voor scholen heel goed. Het is een aanvulling op het huidige digitale onderwijs om binnen een praktijkomgeving te leren. Voorwaarde is dat het wel overal in Groningen kan en aantrekkelijk blijft voor kinderen.

Wij begrijpen dat er binnenkort binnen Nationaal Programma Groningen al gewerkt wordt aan het provinciebreed opzetten van een vergelijkbaar initiatief, waarbij kinderen ook een verrijkte schooldag aangeboden krijgen (Tijd voor Toekomst). Wij vinden dat de initiatiefnemers van dit project daar nauw mee moeten samenwerken, zodat er zoveel

Praktijkgericht lesprogramma voor het basisonderwijs

2 miljoen euro

Publieksbeoordeling: 4,2 ☆

mogelijk Toukomst-geld beschikbaar is om kinderen extra onderwijs aan te bieden. Ook vinden wij dat het ministerie van Onderwijs, de provincies en de betrokken gemeenten betrokken moeten zijn als cofinanciers, omdat onderwijs een reguliere onderwijstaak is.

We vragen de initiatiefnemers bovendien om rekening te houden met het basisonderwijs en een verbreding te onderzoeken naar hoe ervoor gezorgd wordt dat minderheidsgroepen mee kunnen doen. Belangrijk is dat kinderen van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt kennismaken met beroepen waar werk in is, bijvoorbeeld hout- of metaalbewerking. Dat kan op de basisschool en in relatie met vakonderwijs. Daarmee draagt het project bij aan het huidige tekort aan vakmensen.

Project - reservering

Nieuw vakmanschap

Het doel van project *17. Nieuw Vakmanschap* is samen leren, werken en ondernemen om de maakindustrie in Stadskanaal en omgeving te versterken. Dit wordt op verschillende manier mogelijk gemaakt: doordat bedrijven gezamenlijk innoveren, doordat onderwijsinstellingen aantrekkelijk ambachtsonderwijs aanbieden en ten slotte door het opzetten van een doe- en maak-museum waar iedereen welkom is om de combinatie van leren en werken te beleven.

Dit vernieuwende project, dat jonge Groningers op verschillende manieren laat kennismaken met vakmanschap, is een mooie aanvulling op wat er al is. Het hoeft niet helemaal op subsidie te draaien, omdat bedrijven hieraan mee kunnen betalen. *Nieuw Vakmanschap* creëert een nieuw soort broedplaats. Dit kan een kans zijn voor de gebieden aan de randen van de provincie die het op eigen kracht moeten doen. Ook jong ondernemerschap zou een belangrijke plek moeten krijgen in dit project, zodat beginnende mbo'ers kunnen zien en leren hoe anderen een bedrijf opzetten.

Voor een bloeiende economische toekomst is vakmanschap een voorwaarde. Het is belangrijk dat bedrijven betrokken zijn en dat die bedrijven zelf investeren. We willen met Toukomst niet meebetalen aan extra vaklokalen of innovatiewerkplaatsen, het gaat ons om de koppeling tussen bedrijven en onderwijs. Wij willen dat onderwijs gekoppeld wordt aan het echte werkende leven: 'je wilt niet je hele leven in een vaklokaal werken, je wilt kennis maken met de verschillende beroepen'.

Leren, werken en ondernemen in de maakindustrie

3 miljoen euro

Publieksbeoordeling: 4,1 ☆

Het is een project met hoge investeringskosten en te groot voor Toukomst alleen. Daarom moet er ook andere financiering gezocht worden. In totaal reserveren wij een bijdrage van 3 miljoen euro uitrol van het project in de provincie Groningen. Daarvan reserveren we een bijdrage van € 300.000,- voor het opzetten en uitvoeren van het project in de regio Stadskanaal. Het is mooi als dit project op andere plekken in de provincie wordt herhaald en daarom is het belangrijk dat het kopieerbaar is. Verken hierbij ook de koppeling met de andere onderwijsprojecten in Toukomst *13. Een kansrijke generatie* en *16. Nieuwe Zaaiplaatsen.*

Project - reservering

Kunst in de zorg

Project *19. Kunst in de Zorg* draagt bij aan het verbeteren van het zorgaanbod door het gebruiken van kunst. Kunst is belangrijk omdat het mensen bij elkaar brengt: niks is leuker dan met z'n allen aan iets moois werken. Door de komst van corona is eenzaamheid bijvoorbeeld heel zichtbaar geworden. Investeren in *Kunst in de Zorg* is een investering om eenzaamheid tegen te gaan en sneller te herstellen. Dat is een mooi uitgangspunt, of het initiatief nou van burgers of van zorgaanbieders komt. *Kunst in de Zorg* is het eerste initiatief in Groningen dat ziekenhuisbestuurders, onderzoekers, financiers en professionele kunstenaars met elkaar verbindt.

We willen een bijdrage leveren om dit project op te starten en dat willen we als cofinanciering in samenwerking met het Universitair Medisch Centrum Groningen (UMCG) doen. Artlab is daarbij het startproject. Artlab biedt een toevluchtsoord voor patiënten en personeel in het UMCG om creatief te zijn en om workshops te volgen. Een plek waar ze zich kunnen losmaken van de waan van de dag en tot nieuwe perspectieven kunnen komen. Voor het aanbieden van *Kunst in de Zorg* is een brede blik belangrijk. Tijdens de loop van het project moet actief gewerkt worden aan het zekerstellen van een goed vervolg uit andere geldbronnen, omdat het langetermijndoel is om *Kunst in de Zorg* duurzaam in te richten. De meerwaarde van *Kunst in de Zorg* moet aangetoond worden aan de zorgverzekeraars, zodat zij er bij het vervolg aan meebetalen.

Kunst in de zorg tegen eenzaamheid en voor een sneller herstel

1 miljoen euro

Publieksbeoordeling: 3,2 ☆

'Kunst verbindt mensen en herinneringen en zorgt ervoor dat de dagelijkse zorgen om zorg of ongemakken even vergeten worden.' (publieksbeoordeling)

Project - reservering

Waterstofbanen in de maakindustrie

Dit project is een echte kans voor de 'toukomst'. We moeten in de toekomst fossiele brandstoffen afbouwen en project *49. Waterstofbanen in de maakindustrie* is een welkome aanvulling op zon- en windenergie. Het is erop gericht dat waterstof onze regio op verschillende manieren een belangrijke impuls geeft: een betere beschikbaarheid van waterstof als milieuvriendelijke brandstof, het zorgt voor werkgelegenheid en we halen er kennis en kunde mee naar onze regio.

Door de kennis en ervaring van het regionale midden- en kleinbedrijf op het gebied van gassen en technische installaties, zijn er voor Groningen enorme kansen om als waterstofregio te ontwikkelen en om hier samen met energiecoöperaties, bedrijven en onderwijsinstellingen aan te werken. Wij zien een vernieuwend project dat Groningen op de kaart zet waar het gaat om waterstof. Bovendien is het positief dat de aardgaslocaties worden hergebruikt en de mobiliteit wordt versterkt.

Als Toukomstpanel willen wij met dit project werken aan de energietransitie, zorgen voor meer banen en stageplaatsen in de maakindustrie en zorgen voor meer verbinding met het onderwijs. Meer samenwerking en draagvlak zal dit project in de uitvoering stevig neerzetten. Daarom adviseren wij om te kijken naar een koppeling met project *16. Nieuwe Zaaiplaatsen*. Wij willen graag dat hergebruik van machines en materialen toegevoegd wordt aan het project en kritisch bekeken wordt of het nodig is om nieuwe machines aan te

Groningen ontwikkelen als waterstofregio

5 miljoen euro

Publieksbeoordeling: 4,0 ☆

schaffen. Maak een stap richting de economie van de toekomst en door te recyclen. Een eerste stap in dit project is om midden- en kleinbedrijven (mkb) te verenigen in een platform met expertise. Het project vraagt nog wel om verdere uitwerking. Wij denken dat dit in samenwerking moet met een diverse groep mkb-ondernemers uit de regio die met waterstof bezig zijn. Het project moet een aanvulling zijn op de projecten die met het recent binnengehaalde Europese geld gestart kunnen worden.

Project - reservering

Groningen werkt circulair; we maken het zelf wel

Met project *50. Groningen werkt circulair* wordt een duurzame keten in en rondom Groningen opgebouwd. In deze keten wordt kleding, meubels, plastic en ander afval gerecycled in nieuwe en innovatieve producten. Het project zoekt samenwerkingspartners als kringlooporganisaties en creëert opslag- en werkplaatsen waar wordt gewerkt en geleerd. Hier is plaats voor bijvoorbeeld studenten, werkzoekenden en mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.

We zien in dit initiatief meerdere voor Toukomst belangrijke uitgangspunten terugkomen, waaronder het maken van verbinding en nieuwe samenwerkingen. Ook het ontwikkelen van circulaire werkplaatsen die de werkgelegenheid verhogen en ruimte bieden voor praktijkervaringsplaatsen voor studenten van vakopleidingen. Circulaire opslag- en werkplaatsen hebben grote locaties nodig. Dit project heeft een mooie verbinding met het delen van kennis in project *03. Kultuurhoezen* of met andere multifunctionele ontmoetingsplekken.

We reserveren vanuit Toukomst een bijdrage voor het onderdeel dat over textiel gaat. Dat onderdeel vinden we namelijk heel concreet en kan snel starten. Als het haalbaarheidsonderzoek klopt en het project goed draait is er ook ander (Europees) geld te vinden om de andere onderdelen uit te voeren. In het haalbaarheidsonderzoek moet gekeken zijn naar verbindingen met andere initiatieven op dit gebied. We reserveren een

Alle schakels in een circulaire productieketen verbonden

1,2 miljoen euro

Publieksbeoordeling: 4,2 ☆

maximale bijdrage voor de opstart, ontwikkeling en ondersteuning van het textiel-gedeelte van dit project. Voorwaarde is dat in het uiteindelijke projectplan ondernemers zelf meebetalen en dat er ander nationaal en Europees geld als cofinanciering wordt gebruikt.

Een doorkijkje naar 2040

In 2040 kijkt iedereen naar Groningen als het gaat om circulariteit. Wat we in Groningen nodig hebben wordt in Groningen gemaakt: kleding, meubels en huizen van afvalmateriaal of van wat hier groeit en bloeit. Overal in de provincie wordt ingezameld, geproduceerd, verbouwd, hergebruikt, gewerkt en verkocht.

Project - reservering

Kansen voor kinderen uit gezinnen in armoede

Helaas is armoede nog steeds een groot probleem in de provincie Groningen. We willen als Toukomstpanel een bijdrage leveren aan de oplossing van dit probleem door samenwerking tot stand te brengen tussen bestaande hulpverleners en de initiatiefnemers van project *54. Kansen voor Kinderen uit gezinnen in armoede*. Een investering in dit project is een investering in de toekomst, in gelijke kansen en mogelijkheden voor iedere Groninger. Als je in Groningen woont, dan hoor je erbij.

Welzijnsorganisaties en gemeenten selecteren 1000 gezinnen die elk een vaste coach krijgen en een gezinsbudget van € 2.500,-. We willen dat bij de uitwerking nog een keer goed bekeken wordt dat er echt maar één coach komt per gezin en niet drie verschillende specialisten. Daarnaast willen we dat er goed wordt samengewerkt met alle gemeenten, zodat het gezin als geheel gecoacht wordt en niet elk gezinslid apart. We willen voorkomen dat er drie euro wordt uitgeven om één euro bij de mensen te krijgen. Als Toukomstpanel vinden we het ontzettend belangrijk om deze verandering op gang te krijgen.

Investeren in gelijke kansen en mogelijkheden

5 miljoen euro

Publieksbeoordeling: 4,4 ☆

Project - reservering

Elk dorp zijn eigen voedseltuin

Dankzij project *07. Elk dorp zijn eigen voedseltuin* heeft in 2040 elk dorp en elke stad in Groningen zijn eigen voedseltuin. Voedseltuinen zijn plekken die door professionele tuinders beheerd worden en waar samen met de bewoners bepaald wordt wat er wordt verbouwd. Het is een belangrijk project omdat er goed voor de natuur gezorgd wordt, het zorgt voor meer biodiversiteit en het heeft een positieve invloed op de verbinding tussen mensen. Daarbij leren kinderen meer over een gezonde levensstijl.

Wij reserveren door dit project een bedrag vanwege de sterke sociale component die het heeft en omdat het tegelijkertijd meerdere doelen bereikt. De voedseltuinen staan centraal, waarbij aandacht is voor scholieren, jongeren, biologisch tuinieren, kennisdeling, gezondheid en een versterking van natuur en landschap. De centrale organisatie kan in project *03. Kultuurhoezen* of op een andere multifunctionele plek. De fysieke grond voor de voedseltuin kan dan verderop zijn.

Eventueel kan het parapluproject Roemte! helpen bij het verwerven van grond. Het project moet wel aanhaken bij lokale overheden en initiatieven en verbinding zoeken met landbouwscholen en sociaal werk. Wij adviseren ook contact te leggen met project *09. Groningen Groen en Duurzaam: Agrifuture*. Samen met de initiatiefnemers kan worden gekeken naar vernieuwende toepassingen voor de voedseltuinen met oog op een duurzaam klimaat. We zien een mooie verbinding met het oogstfeest. Omdat hier een sterke link ligt met natuur en land, hebben we dit verder beschreven in hoofdstuk 3.2 Mien Laand.

Iedere stad en elk dorp in Groningen een eigen voedseltuin

€ 400.000,-

Publieksbeoordeling: 4,3 ☆

We willen graag een aantal initiatieven helpen bij het realiseren van hun tuinproject. In totaal reserveren we maximaal € 325.000,- voor zeven proeftuinen. Voorwaarde is dat er professionals meedoen om de vrijwilligers te begeleiden en dat die ervoor zorgen dat andere initiatieven ervan leren. Ook reserveren we € 75.000,- voor het eerste oogstfeest.

Idee - reservering

Filosofie voor elke leerling in Groningen

Dit plan biedt de mogelijkheid om met behulp van een ervaren filosofiedocent het vak filosofie een jaar lang op te zetten en minimaal een jaar aan te bieden op de middelbare school. Het vak filosofie is belangrijk om te leren hoe je zelfstandig een standpunt vormt en om logisch te beredeneren. Het vak wordt toegankelijk gemaakt voor alle leerlingen, op alle niveaus. Op basisscholen waar geen filosofie wordt gegeven komt een ondersteunend pakket waarmee docenten getraind worden om filosofieles te geven.

Wij reserveren een bijdrage voor de planuitwerking, het opzetten van de samenwerking en met name het opleiden van interne docenten. Het is goed voor de ontwikkeling van de kinderen, zeker in een tijd waarin het belangrijk is de discussie te voeren op basis van feiten in plaats van ongefundeerde meningen. Kritisch durven nadenken en meningen kunnen onderbouwen is een belangrijke vaardigheid.

Het vak filosofie voor alle middelbare scholieren in Groningen

€ 200.000,-

Idee - reservering

Burgerhart Groningen

Bij hartfalen telt elke seconde. Daarom plaatst project *BurgerHart Groningen* 2.500 AED's bij burgerhulpverleners in de provincie, verzorgt het project voorlichting en evalueert alle reanimaties om een optimaal levensreddend burgernetwerk te ontwikkelen. Daarnaast stimuleert het project zorg voor elkaar en de bewustwording hiervan.

Wij vinden dat iedereen recht heeft op gelijke kansen, ook bij hartfalen en daarom willen wij investeren in dit project. We reserveren hiervoor een bijdrage voor het eerste gedeelte. Er moet dus ook ander geld gevonden worden, onder andere bij de overheid en daarom vragen wij de initiatiefnemers aan te sluiten bij bestaande initiatieven en te ondersteunen met EHBO-cursussen.

BurgerHart Groningen: een levensreddend netwerk

1 miljoen euro

Idee - reservering

Route 2040

Route 2040 is een programma waarin agrarische jongeren bouwen aan het toekomstbestendig maken van het voedselsysteem in Groningen. Tijdens *Route 2040* mag de jonge ondernemer bouwen aan zijn of haar (idee voor een) eigen onderneming in Groningen binnen de agrarische sector. Met het programma verdiept de ondernemer zich in de volgende drie elementen: de ondernemer, de omgeving en het product. Het programma is ingericht met masterclasses, werkbezoeken en individuele ondersteuning. Bedrijven, scholen en maatschappelijke organisaties werken samen om kennis en input te leveren.

Vanuit het Toukomstpanel dragen we graag bij aan dit project. Het is een kans om meer boeren duurzaam te laten werken. Steeds meer jonge mensen willen zich hierin verdiepen. Om de link met de praktijk te versterken adviseren wij dat er veel meer partijen op agrarisch gebied aansluiten. Een eerste stap is een verbinding te leggen met Toukomstproject *09. Groningen Groen en Duurzaam: Agrifuture.*

Jonge agrarische ondernemers bouwen aan nieuwe duurzame oplossingen

€ 200.000,-

Idee - reservering

Nu leren wat later is

Met dit project krijgen leerlingen in de groepen 7 en 8 twee jaar lang elke week onder schooltijd les van gastddocenten. Beroepen van verschillende onderwijsniveaus uit de regio komen aan bod. Excursies naar de werkplek vormen een wezenlijk onderdeel van de vakken. De verschillende vakgebieden worden verkend door zoveel mogelijk zelf aan de slag te gaan met 'het echte werk'. Doordat zij samen met de gastdocenten hun vak kunnen uitoefenen en hen alles kunnen vragen, verplaatsen zij zich elke week weer opnieuw in een interessant deel van de wereld om zich heen.

Hiermee kunnen kinderen in de praktijk zien wat ze kunnen en daarmee wat ze willen worden. Het project sluit aan op de huidige maatschappelijke discussie en draagt bij aan de toekomst door te investeren in de kinderen. Het project heeft nu een breed karakter. Zorg bij de verdere uitwerking dat de specifieke toepassing voor Groningen, de Groningse identiteit, wordt meegenomen in dit project. Daarbij is ons advies om verbinding te zoeken met project *13. Een kansrijke generatie: de toekomst van Groningen*.

Leren in de praktijk

€ 200.000,-

"In de leeftijdsfase van 9-13 jaar hebben kinderen nog volop vragen over hun toekomst. Tegelijk krijgen ze het besef bij welke sociale klasse ze horen en ze sluiten beroepen uit die daar niet bij horen." – Initiatiefnemer/stichting IMC Weekendschool

Project – reservering

Nieuwe democratie in Groningen: ‘Steendammen’

Project *51. Nieuwe democratie in Groningen: ‘Steendammen’* gaat over de betrokkenheid van burgers en burgerinitiatief. Als Toukomstpanel ondersteunen we deze gedachte. In het Groningse Steendam is ‘Steendammen’ een beproefd praktijkgericht recept geworden onder de werktitel VanOnderen!. Hier kunnen andere dorpen van profiteren. Dat de initiatiefnemers dit met een groot budget voor professionele ondersteuning willen uitrollen in iedere gemeente, daar kunnen wij ons niet in vinden.

‘Steendammen’ focust zich op het van onderaf inventariseren van wensen over leefbaarheid, om bewoners een serieuze positie te geven ten opzichte van overheden. Wij zien dat het dorp met zelfredzaamheid een stem krijgt. Daarom vinden wij als panel dat dit een aanpak is die door burgers moet worden opgepakt, zonder daar extra geld in te steken. Tegelijk adviseren wij overheden nadrukkelijk om burgers meer te betrekken bij onderwerpen die burgers direct raken. We merken dat het vertrouwen in de overheid moet worden hersteld, daarom hebben we dat in dit advies opgenomen als aanbeveling.

Omdat de initiatiefnemers van dit project deze aanpak uitdragen, reserveren we toch een bijdrage van € 25.000,- die de initiatiefnemers kunnen investeren in hun lopende projecten. Bijvoorbeeld voor het vervolmaken of verspreiden van het handboek VanOnderen!. Zo willen we de initiatiefnemers aanmoedigen om hun manier van werken en hun succes te delen met andere dorpen en gemeenten.

Daadkracht organiseren van onderaf

€ 25.000,-

Publieksbeoordeling: 3,1 ☆

Project – reservering

Noord-Nederland verbindt Europa

Project *31. Noord-Nederland verbindt Europa* gaat over het verkorten van de reisafstand tussen Noordoost-Nederland en Europa om de regio economisch aantrekkelijker te maken. Met dit project wordt gestimuleerd dat binnen nu en drie jaar de aanleg van de Nedersaksenlijn start.

Goede verbindingen zijn een voorwaarde voor alle Toukomstprojecten. Of het nou gaat om bereikbaarheid dankzij nieuwe treinverbindingen of om goed internet in de hele provincie. De overheid moet ervoor zorgen dat iedereen in Groningen hier toegang toe heeft. We vinden dat de vijftien kilometer die nog ontbreekt voor de Nedersaksenlijn erbij moet en dat er een goede verbinding moet komen met de Randstad. Bij de aanleg van snel internet in de provincie mogen buitengebieden niet achterblijven. Zeker nu in de coronatijd, met online lessen en thuiswerken, zien we dat goed internet een basisbehoefte is.

Wij reserveren € 25.000,- om een regelaar aan te stellen die ervoor zorgt dat het geld voor de Nedersaksenlijn er komt vanuit overheden.

Goede en snelle verbindingen door de Nedersaksenlijn

€ 25.000,-

Publieksbeoordeling: 4,1 ☆

Project – reservering

Revalidatie Expertisecentrum

Met project *58. Revalidatie Expertisecentrum* komt er in Groningen een neuro-revalidatiecentrum. Een plek waar alle relevante disciplines, bedrijven en instanties onder één dak hulp bieden aan mensen met een niet-aangeboren neurologische aandoening. Zo komt kennis beschikbaar en dragen de kwaliteiten van de Groningse leefomgeving bij aan heling van aandoeningen. Groningers staan positief in dit project. Hierdoor krijgt een groep mensen met beperkingen (h)erkenning in de Groningse maatschappij. Het is een project met veel potentie voor revalidatie dichtbij en specialistische kennis op maat, als aanvulling op wat UMCG Centrum voor Revalidatie al doet.

Het project heeft ook potentie voor het deel dat gaat over technische oplossingen. In samenwerking met bedrijven en onderwijs starten projecten om nieuwe en bestaande hulpmiddelen te ontwikkelen en te verbeteren, zoals het doorontwikkelen van het exoskelet, robotica of het 3D-scannen en -printen van ortheses. In overleg met onder meer Hanzehogeschool, Noorderpoort, Alfa College en Rijksuniversiteit Groningen wordt gewerkt aan concrete oplossingen om de regio Groningen veerkrachtig te maken.

De initiatiefnemers moeten hulp krijgen om dat deel van het project verder uit te werken. Er zijn namelijk veel landelijke en regionale subsidies (bijvoorbeeld EFRO-proeftuinen) waar dit uit betaald zou kunnen worden, of waarbij deze initiatiefnemers kunnen aansluiten. Wij reserveren een bijdrage voor verdere uitwerking en cofinanciering voor deelname aan een ander programma. Dan kan dit project serieus meedraaien in een ander project.

Neuro-revalidatie en specialistische kennis onder 1 Gronings dak

€ 100.000,-

Publieksbeoordeling: 3,9 ☆

4. Het vervolg van Toukomst

In dit advies hebben wij onze keuzes beschreven voor de projecten die volgens ons het beste bijdragen aan de toekomst van Groningen. Daarnaast hebben we gesproken over de manier waarop projecten gerealiseerd kunnen worden. In onze gesprekken kwam regelmatig naar voren dat we ons zorgen maken over de uitvoering en dat het niet recht zal doen aan de positieve energie van Toukomst. Het viel ons namelijk op dat veel projecten eerst nog verder uitgewerkt moeten worden voordat ze echt kunnen beginnen. In die uitwerking moet terug te zien zijn dat de initiatiefnemers na hebben gedacht over het leggen van dwarsverbindingen. Over hoe je elkaar kunt versterken, hoe je bij kunt dragen aan het proces van de ander en andersom. In onze ogen vragen deze projecten om multidimensionale samenwerking en een unieke aanpak, in lijn met de manier waarop Toukomst het afgelopen jaar gelopen is. Daardoor wordt het eindresultaat beter. Vandaar dat we de volgende adviezen meegeven voor de volgende fase.

'Toukomst gaat over verbinding'

4.1 De volgende fase

Uniek aan Toukomst, en volgens ons één van de belangrijkste succesfactoren, is dat de inwoners van Groningen een volwaardige, serieuze rol hebben. Groningers hebben de projecten ingediend, gebundeld en beoordeeld. Het zou de inzet van Groningers tekortdoen als zij niet net zo'n belangrijke rol krijgen bij het verder uitwerken en uitvoeren van de Toukomstprojecten. Zorg er daarom voor dat naast dat de oorspronkelijke indieners een belangrijke rol krijgen (wat eigenlijk vanzelfsprekend is), ook andere Groningers een rol

krijgen. Onderschat niet de energie van de Groningers om gezamenlijk het vliegwiel van het Toukomstbudget zo groot mogelijk te laten zijn.

Voldoende draagvlak bij inwoners in de omgeving is heel belangrijk. Met het geven van een positief advies hebben grond- en pandeigenaren altijd zeggenschap en beslissen wij nooit over andermans bezit. Het is dan ook vanzelfsprekend dat grond- en pandeigenaren nauw betrokken worden bij de uitvoering van de Toukomstprojecten. Daarbij hebben we met Toukomst te maken met de geldende regels voor ruimtelijke ordening en besluitvorming rond bijvoorbeeld bestemmingsplannen.

Betrek jongeren

Onze jeugd is de toekomst. Wij adviseren om jongeren blijvend te betrekken bij Toukomst, ook als dit soms wat extra moeite kost. Doe dit bijvoorbeeld door aan te sluiten bij de JongerenTop of door hen actief uit te nodigen bij het uitwerken en uitvoeren van de Toukomstprojecten.

Benut het Toukomstpanel

In lijn met de vorige twee punten zit onze rol in het Toukomstproject er wat ons betreft nog niet op. Wij blijven graag beschikbaar om als burgerpanel mee te denken en te adviseren, bijvoorbeeld over de uitwerking van Toukomstprojecten of het actualiseren van het programmaplan. Hierbij kunnen we ons ook voorstellen dat bepaalde panelleden los bevraagd worden als er behoefte is aan bepaalde kennis. Als Toukomstpanel hebben we ons de afgelopen drie maanden verdiept in Toukomst en wij denken dat de slagkracht van Toukomst groter wordt als van dit aanbod gebruik wordt gemaakt.

Behoud het team van Toukomst

We hebben gemerkt dat het team van Toukomst gelukt is om met een vernieuwende aanpak duizenden Groningers bij Toukomst te betrekken, zelfs tijdens de corona-pandemie. Wij adviseren om het team van Toukomst in stand te houden en het team het vertrouwen en mandaat te geven om ook de uitvoering op een Toukomst-waardige manier uit te voeren. Samen, van onderaf, innovatief en met lef.

Kennisdelen

We zoeken samenwerking in kennisdeling. We vinden het belangrijk dat de Toukomstprojecten hun eigen verhaal vertellen en dat de kennis die binnen de projecten wordt opgedaan, ook zo veel mogelijk wordt gedeeld met anderen zodat iedereen hier gebruik van kan maken. Dit zou moeten gebeuren via de website van Toukomst, met makkelijk te benaderen contactpersonen per thema. Zo delen we de kennis, zoeken we samenwerking, zonder het bureaucratisch en log te maken.

Samenwerken

Samenwerken aan een goede toekomst van Groningen, daar gaat Toukomst over. We willen een sterke, blijvende samenwerking vormgeven tussen verschillende Toukomstprojecten en met andere initiatieven, ondernemers, bedrijven, overheidsinstellingen en organisaties. Het team van Toukomst moet als een spin in het web al deze mensen bij elkaar brengen en houden. Samen staan we sterker!

Duurzaamheid

Met de Toukomstprojecten helpen we de provincie op weg naar een mooie toekomst. We zien dat deze toekomst bijvoorbeeld door de klimaatverandering onder druk kan komen te

staan. Onderwerpen als duurzaamheid en hergebruik van materialen komen in veel projecten terug. Daarom moet de CO_2-uitstoot van de projecten altijd zo laag mogelijk zijn. Bijvoorbeeld door stenen en groen te combineren, om uitstoot te compenseren en ervoor te zorgen dat er weer meer insecten, dieren en bloemen - die we vroeger vaker zagen - terugkomen in het landschap.

Cofinanciering

100 miljoen euro klinkt als veel geld en toch is het bij lange na niet voldoende om alle projecten van de burgers binnen Toukomst te realiseren. Vandaar dat het voor projecten belangrijk is om andere vormen van (co)financiering voor elkaar te krijgen. Dit kan door met partners die dezelfde doelen nastreven een financiering te regelen, of dankzij subsidies uit bijvoorbeeld Brussel of Den Haag. Het team van Toukomst moet de initiatiefnemers hierbij ondersteunen.

Werkgelegenheid

Het geld van Toukomst dat we investeren in onze provincie moet niet alleen de provincie mooier en beter maken. We investeren met deze projecten ook direct in werkgelegenheid. Voor nu (als het gebouwd wordt) en juist ook voor de toekomst (als er elk jaar een voorstelling is).

4.2 Randvoorwaarden voor Toukomst

Toukomst is een enorme kans om iets heel moois te doen voor de toekomst van Groningen en in ons advies hebben we beschreven hoe dit volgens ons het beste gedaan kan worden. Er is echter meer nodig om ervoor te zorgen dat de Toukomstprojecten blijvend effect hebben. Daarom willen we nog vier onderwerpen meegeven als belangrijke aandachtspunten aan het bestuur van Nationaal Programma Groningen.

Vertrouwen

Groningers hebben na jaren van gaswinningsproblemen minder vertrouwen in de overheid. Tegelijkertijd zien we dat de overheid burgers nog steeds te weinig betrekt bij veranderingen in de leefomgeving en door de herindelingen in de provincie zijn de gemeenten steeds groter geworden. Intussen willen inwoners wel meepraten en meedoen. In de hele provincie is behoefte aan nieuwe vormen van inspraak. Het Toukomstproject als geheel, en ons als Toukomstpanel in het bijzonder, is hier een mooi voorbeeld van. Er zit zoveel kennis en energie bij de bevolking, dat moeten we gebruiken.

Laat de website van Toukomst bestaan als een platform waarop ideeën van burgers en overheden geplaatst kunnen worden en de inwoners van Groningen hierop kunnen reageren. Zo worden onderwerpen die belangrijk zijn voor inwoners, extra onder de aandacht gebracht bij de overheid.

Nieuwe democratie

Als panel zijn wij een goed voorbeeld van hoe nieuwe democratie kan zijn. Toukomst geeft de inwoners direct een stem. Wij adviseren om ook in de toekomst open te staan voor nieuwe vormen van democratie. Als die nieuwe vormen van democratie, zoals een

burgerpanel, een laagdrempelige platform als de Toukomst-website of het Groningse ‘Steendammen’, professioneel worden georganiseerd, helpt het bestaande initiatieven verder en worden nieuwe initiatieven vroegtijdig opgepikt. Daarbij is dan ook belangrijk dat er goed nagedacht wordt hoe er aandacht is voor inwoners die hun stem niet zo snel laten horen.

Energie- en landbouwtransitie

De provincie Groningen staat de komende jaren voor grote uitdagingen voor het landschap. Energie- en landbouwtransitie staan op de politieke agenda’s, hoe die ontwikkelingen samen moeten gaan is echter nog niet goed uitgewerkt. Wij vinden dat er duidelijke regels moeten komen om ervoor te zorgen dat het karakter van het Groninger Ommeland behouden blijft. Ondertussen krijgen boeren te maken met steeds ambitieuzere klimaatdoelen. De transitie van het landbouwsysteem voelt nu vaak als een opdracht die vanuit Brussel en Den Haag wordt opgelegd. Wij vinden het belangrijk dat Groningers zelf aan het roer staan. Van onderaf willen we werken aan een landbouwsysteem dat klaar is voor de toekomst met meer aandacht voor natuur en omgeving. Een systeem waarin grootschalige landbouw waar mogelijk wordt aangevuld met kleinschaliger landbouw, lokaal produceren en consumeren.

Infrastructuur

Een hele duidelijke oproep vanuit de Groningse gemeenschap is snel internet. Het doorgeven van wijzigingen via een overheidsloket, bankzaken maar ook thuiswerken moet voor iedere Groninger online toegankelijk zijn. Wij willen vanuit het Toukomstpanel een signaal geven aan de overheid om de basisvoorzieningen op het gebied van digitale infrastructuur op orde te brengen. Iedere Groninger heeft recht op toegankelijk en snel internet.

Ook op het gebied van fysieke infrastructuur blijkt een duidelijke behoefte aan betere verbinding. De verbinding tussen Stad en Ommeland: ontsluiting van dorpen door middel van openbaar vervoer of deelmobiliteit. Meer samenwerking en een betere verbinding tussen Groninger stad en de dorpen in het Ommeland zijn een kans voor de toekomst van de provincie. Ook verbindingen tussen Groningen en de rest van Nederland en Europa. Groningers vinden dat daar op dit moment vanuit de overheid niet genoeg aandacht voor is.

5. Bijlagen

5.1 Overzicht van alle projecten inclusief bijdrage

Het programmakader

Toukomst is één van de onderdelen van Nationaal Programma Groningen. Een programma voor versterking van de sociale en economische structuur van de provincie Groningen. Nationaal Programma Groningen heeft een startkapitaal van 1,15 miljard euro. De raadsleden van alle (toen nog) zeven gemeenten in het aardbevingsgebied (en de statenleden van de provincie Groningen hebben gezamenlijk het programmakader Nationaal Programma Groningen vastgesteld. Hierin staan de doelen van het programma beschreven waaraan plannen en projecten moeten voldoen die voor een bijdrage in aanmerking willen komen. Omdat Toukomst onderdeel is van Nationaal Programma Groningen, moeten ook de Toukomstprojecten aan dit programmakader voldoen.

Hoofddoelen

Het hoofddoel van Nationaal Programma Groningen is het realiseren van een provincie waar het goed wonen, werken en recreëren is. Om de voortgang van Nationaal Programma Groningen inzichtelijk te maken en om te bepalen hoe Groningen ervoor staat is de brede welvaart als maatstaf gekozen die, zoals het woord al zegt, breder kijkt dan economische welvaart alleen.

Daarnaast vindt Nationaal Programma Groningen het belangrijk het unieke karakter van Groningen te behouden en te versterken. Daarom is besloten ook het imago van Groningen

te verbeteren: zowel hoe anderen Groningen zien, als hoe Groningers zichzelf zien. Het doel is om Groningen aantrekkelijk en uniek te houden voor bezoekers en Groningers.

Ambities

Om de twee hoofddoelen brede welvaart en het verbeterde imago van Groningen te realiseren, heeft Nationaal Programma Groningen ambities geformuleerd op vier gebieden die voor de regio van belang zijn.

- **Economie**
  Toekomstbestendige economische groei realiseren voor de provincie als geheel en voor iedere gemeente afzonderlijk.
- **Werken en leren**
  De sociaaleconomische positie en het opleidingsniveau van Groningers versterken.
- **Leefbaarheid**
  Een leefbaar en toekomstbestendig Groningen: veilig wonen en leven, nu en in de toekomst.
- **Natuur en klimaat**
  Inzetten voor een aantrekkelijke leefomgeving, eerlijke energietransitie en klimaatbestendigheid voor natuurbehoud en circulaire landbouw.

Randvoorwaarden

Alle projecten en programma's die uitgevoerd worden binnen Nationaal Programma Groningen worden niet alleen getoetst op hun bijdrage aan de vier ambities, maar moeten ook voldoen aan zes randvoorwaarden. Ze worden beoordeeld door een onafhankelijke

beoordelingscommissie en daarna door het bestuur van Nationaal Programma Groningen. Deze zes randvoorwaarden zijn:

- **Inwonersparticipatie**
  Inwoners en stakeholders zijn genoeg betrokken bij het vormgeven van het project en worden genoeg betrokken bij de uitvoering.
- **Integraliteit**
  Het project draagt bij aan meerdere ambities en is er geen negatief effect op één van de ambities.
- **Proportionaliteit**
  Het project is de meest efficiënte en effectieve manier om een effect te realiseren aan de ambities van Nationaal Programma Groningen.
- **Samenhang**
  Er is voldoende samenhang met andere projecten en programma's van Nationaal Programma Groningen of daarbuiten.
- **Toekomstbestendigheid**
  Er is sprake van een langetermijneffect, er wordt een structurele bijdrage geleverd.
- **Cofinanciering**
  Het hefboomeffect van de projecten is zo groot mogelijk, er is zoveel mogelijk sprake van extra investeringen naast de middelen die vanuit Nationaal Programma Groningen beschikbaar komen.

5.2 Overzicht van alle projecten inclusief bijdrage

Naam	Thema	Type project	Gereserveerd bedrag	
DE BARST en Aardbeving beleving	Ons Verhoal	Reservering	€	6 mln.
Sterkere musea voor een sterk Groningen	Ons Verhoal	Reservering	€	2 mln.
Kiekn & Doun en Touripedia	Ons Verhoal	Reservering	€	2 mln.
Zummerbühne	Ons Verhoal	Reservering	€	3 mln.
Het stille goud van Groningen	Ons Verhoal	Reservering	€	600.000,-
Vergroenen bestaande en verlaten gaswinlocaties	Ons Verhoal	Reservering	€	1 mln.
Belicht de positieve kant van Groningen in een film	Ons Verhoal	Reservering	€	500.000,-
Gronings Vuur	Ons Verhoal	Reservering	€	2 mln.
Kolonisten van Groningen	Ons Verhoal	Reservering	€	25.000,-
Landschapswerkplaats	Mien Laand	Parapluproject	€	30 mln.
Kiekn & Doun en Groningen beleven	Mien Laand	Project onder paraplu	€	-
Masterplan varen en diepen en maren	Mien Laand	Project onder paraplu	€	-
t Wad tot stad	Mien Laand	Project onder paraplu	€	-
Van Aa naar Zee	Mien Laand	Project onder paraplu	€	-
Verbonden biodiversiteit flora fauna en follies	Mien Laand	Project onder paraplu	€	-
Groene longen voor de provincie Groningen	Mien Laand	Project onder paraplu	€	-

Bermen komen tot leven	Mien Laand	Project onder paraplu	€	-
Tiny Forests	Mien Laand	Project onder paraplu	€	-
Oogst van Groningen	Mien Laand	Reservering	€	3,2 mln.
Groningen Groen en Duurzaam: AgriFuture	Mien Laand	Reservering	€	250.000,-
Het nieuwe Groningse groene goud voor iedereen	Mien Laand	Reservering	€	250.000,-
Actieplan Weidevogels	Mien Laand	Reservering	€	50.000,-
(boeren)Erven, belangrijke stapstenen in de natuur	Mien Laand	Reservering	€	50.000,-
Roemte!	Mit mekoar	Parapluproject	€	22,5 mln.
Markante Kultuurhoezen voor iedere ommelander	Mit mekoar	Project onder paraplu	€	150.000,-
Nieuwe Zaaiplaatsen: toekomstwerkplaatsen voor jonge Groningers	Mit mekoar	Project onder paraplu	€	475.000,-
ERFGOUD en Het Golden Raand Fonds	Mit mekoar	Project onder paraplu	€	-
Zo willen wij wonen: woonvormen voor ouderen	Mit mekoar	Project onder paraplu	€	300.000,-
Stee(vast) in de regio	Mit mekoar	Project onder paraplu	€	100.000,-
Groene Stad Groningen	Mit mekoar	Project onder paraplu	€	200.000,-
Een kansrijke generatie: de toekomst van Groningen	Mit mekoar	Reservering	€	2 mln.
Nieuw Vakmanschap	Mit mekoar	Reservering	€	3 mln.
Kunst in de Zorg	Mit mekoar	Reservering	€	1 mln.

Waterstofbanen in de maakindustrie	Mit mekoar	Reservering	€	5 mln.
Groningen werkt circulair; we maken het zelf wel	Mit mekoar	Reservering	€	1,2 mln.
Kansen voor Kinderen uit gezinnen in armoede	Mit mekoar	Reservering	€	5 mln.
Elk dorp zijn eigen voedseltuin	Mit mekoar	Reservering	€	400.000,-
Filosofie voor elke leerling in Groningen	Mit mekoar	Reservering	€	200.000,-
BurgerHart Groningen	Mit mekoar	Reservering	€	1 mln.
Route 2040	Mit mekoar	Reservering	€	200.000,-
Nu leren wat later is	Mit mekoar	Reservering	€	200.000,-
Nieuwe democratie in Groningen: 'Steendammen'	Mit mekoar	Reservering	€	25.000,-
Noord-Nederland verbindt Europa	Mit mekoar	Reservering	€	25.000,-
Revalidatie Expertisecentrum	Mit mekoar	Reservering	€	100.000,-
Subtotaal			**€**	**94 mln.**
Reservering voor projecten bij actualisaties en herzieningen programmaplan			**€**	**5 mln.**
Uitvoeringskosten Toukomst			**€**	**1 mln.**
Totaal			**€**	**100 mln.**

5.3 Financiële onderbouwing Roemte!

Dit is de paraplu voor de projecten die huisvesting nodig hebben. Vanuit deze paraplu worden de verschillende vormen van huisvesting gefaciliteerd. De eerste stap voor dit project is het opzetten van een projectteam. Dit is een kleine uitvoerende club die hulp in kan inschakelen van specialisten, wanneer nodig. Op basis van het advies van draaijer+partners hebben we deze financiële onderbouwing verder vormgegeven.

Het projectteam is een groep met expertise, dat dit project draagt. Hiervoor worden bestaande instanties benaderd en deelnemers uit de Toukomstprojecten 03, 39 en 40. Deze kleine, doelgerichte organisatie neemt de uitwerking voor haar rekening. Het opzetten van dit project vraagt expertise, hierin is mogelijk een samenwerking en ondersteuning vanuit SVn. SVn beheert fondsen voor volkshuisvesting voor gemeenten en andere overheden.

Samen met Toukomst moet het projectteam keuzes maken over de voorwaarde waar een aanvraag aan moet voldoen. En onder welke voorwaarden huisvesting winstgevend kan worden georganiseerd door aankoop/verkoop en beheer. Alle afspraken worden vastgelegd in daarvoor opgestelde documenten.

Voor Roemte! reserveren we een flink bedrag vanuit Toukomst: 23,725 miljoen euro. Met dit geld kunnen partijen worden gezocht die mee willen werken aan de financiering, waardoor het bedrag kan uitbreiden naar 67,5 miljoen euro voor investeringen in de eerste vijftien jaar. Omdat Roemte! revolverend is kan het daarna worden doorgezet. Dit wil zeggen dat het geld van Toukomst ook inkomsten oplevert uit huur en pacht. Op deze manier vult Roemte!

zich weer met geld, is de organisatie toekomstbestendig, en kan er meer voor de provincie worden gedaan.

Roemte! biedt ook expertise

Roemte! moet verder gaan dan het bieden van expertise op het gebied van gebouwen, monumenten, huizen en onderhoud. Hoe beoordeel je initiatieven op haalbaarheid en maakbaarheid en breng je ze verder?

Mede op basis van advies door draaijer+partners denken wij dat het project ongeveer vijf medewerkers (5 fte) nodig heeft. Dit is deels een vaste bezetting van het projectteam en deels ingehuurde expertise. De jaarlijkse kosten hiervan zijn circa € 600.000,-, voor tien jaar is dat 6 miljoen euro. Dit moet en kan deels gefinancierd worden door besparingen in bestaande instanties. Zo wordt het rendement gecreëerd om revolverend te zijn. De organisatie wordt wel gesubsidieerd met de voorgestelde 6 miljoen euro voor tien jaar. Bij elkaar moet dit leiden tot veel lagere kosten dan de reguliere marktkanalen, los van het feit dat de reguliere markt deze diensten niet biedt.

5.4 Niet-gekozen projecten

We zijn aan de hand van de doelen en ambities uit het programmakader van Nationaal Programma Groningen en onze eigen criteria (lef, toekomst en identiteit) tot een advies gekomen voor welke projecten we wel en voor welke we geen Toukomstgeld reserveren.

Het massale gehoor dat Groningers begin 2020 gaven aan de oproep om met ideeën voor de toekomst van Groningen te komen, resulteerde in 900 ideeën. Die ideeën waren de basis voor het Toukomstbeeld dat West 8 heeft gemaakt. Ze waren ook de basis voor de 59 projecten die uiteindelijk in de Toukomstkrant kwamen. 30.000 Groninger hebben de 59 mogelijke Toukomstprojecten beoordeeld met 1 tot 5 sterren. Ze hebben ook beschreven wat ze wel, of juist niet goed vonden aan de projecten. Wij hebben dit uitgebreid bestudeerd en daarbij keken we vooral naar de voor- en tegenargumenten die inwoners hebben gegeven. De publieksbeoordeling en de argumenten hebben steeds steeds het zwaarst gewogen in onze inhoudelijke discussies.

De projectformats die de initiatiefnemers gezamenlijk uitgewerkt hebben - met bijvoorbeeld informatie over de doelen, de kosten en de organisatie van een project - hebben wij gebruikt als achtergrondinformatie. Adviesbureau draaijer+partners heeft ons daarnaast geadviseerd over de status en de haalbaarheid van de projecten. Net als andere inwoners van Groningen, hebben wij vervolgens alle projecten minimaal één en maximaal vijf sterren gegeven en er argumenten bij gezet. Daarmee werd een eerste ranking van ons als panel zichtbaar. Tijdens de gesprekken en de selectie die volgde, hebben we ons steeds de vraag gesteld: gaan deze projecten het verschil maken voor de toekomst van Groningen? In de uiteindelijke selectie zijn situaties waar wij anders adviseren dan logisch lijkt als je alleen naar de

publieksbeoordeling kijkt. In die situaties leggen we extra goed uit waarop wij onze keuzes baseren.

Met het niet kiezen van projecten door het panel, zijn deze projecten absoluut niet in een lade verdwenen. Wij hebben als Toukomstpanel er zelf voor gekozen om naast de gebundelde projecten ook naar de 900 ideeën te kijken. Ze hebben ons enorm geïnspireerd en we zijn onder de indruk van de creativiteit en energie die uit de ideeën blijkt. We beseffen heel goed dat veel initiatiefnemers hun best hebben gedaan om hun ideeën onder de aandacht te brengen of onder te brengen in een groter gebundeld project. We hebben van een aantal ideeën onderdelen overgenomen, die volgens ons het uiteindelijke advies compleet maken en daarom niet mogen ontbreken.

Dit zijn de niet-gekozen projecten:

- 02. Springplank: helpdesk voor creatieve plannenmakers
- 05. GRN: creatief, cultureel en culinair hart
- 10. Eiwit voor de dag van morgen
- 11. Veur mekander
- 12. Startersloket
- 14. De Groningse School; samen dromen, werken en doen
- 15. School van de Toekomst; eigentijds en innovatief
- 20. Zelfvoorzienende woongemeenschappen in de provincie Groningen
- 28. Nationaal Park Groningen
- 30. De Blauwe Kabel; Digitale basisinfrastructuur Groningen (DBIG)
- 32. Zorgeloos reizen dankzij 15.000 deelvoertuigen
- 34. Een Schat van Waarde

- 35. Attractief Groningen: fascinerend, verrassend en (ver)bindend
- 37. Iconen in de ommelanden van Groningen
- 38. Startpunt Groningen, waar je Groningen beleeft
- 41. Parels van Westerwolde gaan glanzen
- 42. Belevenisregio Duurswold
- 46. Cultuur en natuur langs de ommelander kust
- 47. Jouw woning en buurt, beter én duurzamer
- 48. Duurzaam (ver)Bouwen en Wonen
- 52. Het Stille Geluid
- 57. Dieverdoatsieploatsn in de provincie
- 59. De Gezonde Voedingskaravaan

Springplank: helpdesk voor creatieve plannenmakers

Project *02. Springplank, helpdesk voor creatieve plannenmakers* biedt culturele initiatieven hulp bij de organisatie van hun project. *Springplank* is een klein bureau met enkele ervaren mensen die de culturele sector goed kennen. Iedereen met een hulpvraag kan aankloppen, bijvoorbeeld voor een begroting, een draaiboek of een persbericht. Het bureau helpt om ideeën concreet te maken.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 2,7☆

Er is minder draagvlak bij het publiek voor *Springplank* dan voor andere Toukomstprojecten die over cultuur gaan. We willen het Toukomstgeld zo veel mogelijk in praktische oplossingen investeren.Er zijn al genoeg manieren om in Groningen hulp te krijgen bij de uitwerking van plannen, bijvoorbeeld via Vrijdag, Kunstraad Groningen en Groninger Dorpen. In dit project ontbreekt in onze ogen de vernieuwing. De cultuursector kampt niet met een tekort aan adviseurs, ze kampt met een tekort aan financiële middelen. We dragen daarom liever bij aan de plannen van makers dan in advieskosten. Bovendien denken wij dat *Springplank* op de lange termijn afhankelijk blijft van subsidie.

GRN: creatief, cultureel en culinair hart

Het idee voor project *05. GRN* is een multifunctioneel terrein dat inzetbaar is voor muziekfestivals, zakelijke evenementen, live-optredens, performance art, personeelsfeesten, kledingmarkten en andere evenementen. Het is een vrijplaats voor cultuur en ondernemerschap, bestaande uit een geluidsoverlast-vrije bunker en een kas waar plek is voor een restaurant.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 3,3 ☆

Dit project draagt bij aan meer ruimte voor culturele ontwikkeling en samenkomst van verschillende mensen. Toch lijkt het concept van *GRN* veel op wat er al gebeurt op het SuikerUnie-terrein. Er zijn veel evenementenlocaties in Groningen waar deze genoemde activiteiten ook plaats kunnen vinden.

Met Toukomst willen we niet concurreren met alle theaters en podia die er al in Groningen zijn. We maken liever slim gebruik van de plekken die er al zijn, dan kunnen we in een keten-aanpak erfgoed en andere mooie plekken behouden, leegstand en verpaupering tegengaan en maatschappelijke initiatieven verder helpen. In dit project ontbreekt de vernieuwing.

Eiwit voor de dag van morgen

Project *10. Eiwit voor de dag van morgen* gaat over het oprichten van een kenniscentrum over plantaardige eiwitten. Kenniscentrum Eiwit ondersteunt de ketenontwikkeling van boer tot burger. Het doel is om de overgang van dierlijke producten naar plantaardige producten te versnellen door kennis te delen.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 3,8 ☆

Met Toukomst willen we geen geld stoppen in losse kenniscentra zoals deze. Natuurlijk zien we ook het belang van dit onderwerp, bijvoorbeeld in relatie tot het verduurzamen van de landbouw. Ook zien we dat veel organisaties en bedrijven al bezig zijn met eiwitten, bijvoorbeeld Wageningen Universiteit, Hanzehogeschool, Avebe en Agrifirm. De industrie is al zo vergevorderd dat we hier geen Toukomstgeld aan willen besteden. Bovendien wordt er vanuit Nationaal Programma Groningen al geïnvesteerd in dit thema.

Veur mekander

Project *11. Veur mekander* is een sociaal maatschappelijk ondernemerscollectief die multifunctionele plekken laten bloeien. Samen delen zij een investeringspot, een poule met vrijwilligers en hun netwerk. De ondernemers helpen elkaar met praktische tips, aanscherping van hun businessmodel of het onderling uitwisselen van spullen en vrijwilligers.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 3,3 ☆

Project *Veur mekander* is volgens ons een project dat zonder Toukomst van start kan gaan, omdat het een initiatief is van ondernemers. Het wordt uit het plan niet duidelijk hoe dit aanbod aansluit op de behoefte. Er zijn al te weinig vrijwilligers, is een extra aanbod voor vrijwilligersplekken dan wel nodig? En waar liggen vraagstukken vanuit de bewoners? Wie gaat de kar trekken en hoe zijn buurtbewoners aangehaakt? Hoe wordt dit een duurzaam collectief?

Daarbij zijn er al een aantal soortgelijke initiatieven in Groningen, zoals Groninger Dorpen en CMO-STAMM. Wij adviseren niet nog een nieuw loket op te zetten, want we zien eerder meerwaarde in het aansluiten op bestaande initiatieven. Het aansluiten van ondernemers-expertise op projectideeën kan ook in bestaande initiatieven op het gebied van fondsenwerving. Wij zien in dit project daarom onvoldoende lef, vernieuwing en toekomstperspectief.

Startersloket

Project *12. Startersloket* is een fysieke plek, verspreid over verschillende locaties in Groningen, waar starters en ondernemers terechtkunnen voor vragen, trainingen, netwerken en coaching.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 3,0 ☆

Er zijn al voldoende bestaande mogelijkheden voor ondernemers zoals de Kamer van Koophandel. Wij vinden dat er oneerlijke concurrentie ontstaat door een bijdrage met Toukomstgeld. Als je ondernemer wilt worden zijn er voldoende mogelijkheden om zelf je weg te vinden. In dit project missen wij lef (vernieuwing), Groningse identiteit en verbetering op de toekomst van Groningen.

De Groningse School; samen dromen, werken en doen

Project *14. De Groningse School* is een ontmoetingsplek die jongeren en volwassenen verbindt op diverse maatschappelijke vraagstukken. Zowel op fysieke plekken als online. *De Groningse School* wil een link creëren tussen jongeren en de makers van het beleid voor de toekomst. Zodat beleidsmakers jongeren kunnen betrekken en meenemen in het ontwikkelen van hun plannen: dat zij geïnspireerd raken door de plannen van de jongeren, deze zien en samen oppakken.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 2,9 ☆

De publieksbeoordeling is lager dan andere Toukomstprojecten die over jeugd en onderwijs gaan. Bij het lezen van het projectformat bleef het doel van het project De Groningse School voor ons onduidelijk. Dit wordt ook vaak genoemd in de publieksbeoordeling. Op welke manier is dit project aanvullend op het bestaande onderwijs? Aansluitend op het publiek is ook voor ons niet duidelijk wat de uitkomsten zijn van dit project en welke behoefte hier vanuit de jongere generatie wordt vervuld. Wij missen in dit project de vernieuwing.

School van de Toekomst; eigentijds en innovatief

Project *15. School van de Toekomst* wil een impuls geven aan vernieuwend onderwijs. Het moet een plek zijn waar onderwijsvernieuwers samenkomen om een brug te slaan naar het reguliere onderwijs, het bedrijfsleven en de maatschappij. Het project is een samenwerking tussen de Coöperatie De Wereld de School en Mas con Menos in Ten Boer.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 3,5 ☆

De strekking van het project vinden we sympathiek. Het is een thema dat heel Nederland aangaat, ook de provincie Groningen. Het onderwijs is volop in ontwikkeling, tussen de Toukomstideeën zaten dan ook meerdere onderwijsprojecten. Wij denken dat er voor dit project voldoende andere manieren zijn om financiering te vinden en hebben voor een ander onderwijsproject gekozen om met geld van Toukomst te financieren.

Zelfvoorzienende woongemeenschappen in de provincie Groningen

Project *20. Zelfvoorzienende woongemeenschappen in de provincie Groningen* is een coöperatie die initiatiefnemers ondersteund in zelfvoorzienend wonen. De coöperatie geeft advies en praktische ondersteuning over regelgeving, bouwtechnieken, energie- en watervoorziening en voedselproductie. Daarbij wordt ook financiële ondersteuning aangeboden. Het grootste deel van het geld komt in een revolverend fonds van waaruit subsidies en leningen worden verstrekt voor de opstart van initiatiefnemers.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 3,5 ☆

Het project heeft voornamelijk een loketfunctie. Het project wil kennis bij elkaar brengen en deze delen. Toukomstbreed geldt dat we liever investeren in praktische oplossingen. Daarnaast worden bestaande initiatieven en organisaties volgens ons onvoldoende meegenomen in dit project.

Nationaal Park Groningen

Dit project streeft ernaar dat de natuur van Stad en Ommeland een erkend Nationaal Park wordt, door natuurgebieden en initiatieven die er al zijn te verbinden en door ecologische verbindingszones aan te leggen met tussenliggende bos-vestingen. Vervolgens is het plan van project *28. Nationaal Park Groningen*, om de gebieden uit te breiden.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 3,6 ☆

De ontwikkeling van het landschap vinden we belangrijk, toch willen we van Groningen geen Nationaal Park maken. De regels die bij een Nationaal Park horen, zien we als een belemmering voor andere projecten en ideeën die ook nodig zijn voor onze toekomst. Binnen de Landschapswerkplaats willen we zorgen voor integrale projecten waarin verschillende belangen een plek krijgen. Dit is minder goed te borgen als we van Groningen een Nationaal Park maken. Daarom kiezen we ervoor om grootschalige landschapsprojecten per regio te bekijken en een plek te geven in de Landschapswerkplaats.

De Blauwe Kabel; Digitale basisinfrastructuur Groningen (DBIG)

Project *30. De Blauwe Kabel* wil een goede, veilige digitale basisinfrastructuur voor alle Groningers. Goed internet (glasvezel), goede apparatuur (ook voor Groningers die het niet kunnen betalen) en educatie op het gebied van digitale vaardigheden voor jong en oud. Met een veilige digitale basisinfrastructuur wil het project *De Blauwe Kabel* bijdragen aan de basis voor alle toekomstplannen voor Groningen.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 3,8 ☆

Provincie Groningen heeft een opdracht verstrekt voor het aanleggen van glasvezel in de provincie. Helaas vallen er door deze aanpak een aantal buitengebieden buiten de boot. Sommige boeren moeten duizenden euro's betalen om aangesloten te worden. Eigenlijk zou goed internet een nuts-voorziening moeten zijn. Maar we vinden dat het de taak is van de provincie om hier wat aan te doen.

Voor basisvaardigheden en het beschikbaar stellen van apparaten zien we al genoeg bestaande oplossingen. Door corona zijn er ontzettend veel programma's bijgekomen om online werken en leren voor iedereen beschikbaar te maken. Ook blijven bibliotheken zich inzetten voor digitale geletterdheid, of bijvoorbeeld de SlimoTheek (zij lenen gratis slimme technologie uit op een locatie dichtbij huis).

Zorgeloos reizen dankzij 15.000 deelvoertuigen

Project *32. Zorgeloos reizen* gaat over één netwerk van betaalbare en milieuvriendelijke vervoersmiddelen in de hele provincie Groningen. In vijf jaar moet deze vloot deelauto's, -scooters en -fietsen opgebouwd zijn, die met alle inwoners van de provincie flexibel en goedkoop gedeeld kan worden.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 3,2 ☆

Het idee lijkt op het Witte Fietsenplan uit de jaren '60. De ervaring leert dat dit niet goed werkt. Helaas zijn de meeste mensen niet ingesteld op gemeenschappelijk bezit. In de stad kunnen inwoners al gebruik maken van deelauto's en deelscooters. Daar worden de nodige problemen mee ervaren zoals overlast en verrommeling op straat. Deelmobiliteit vinden wij minder geschikt voor het Ommeland, omdat veel inwoners daar afhankelijk zijn van de auto. We zien meer perspectief in het verbeteren van het openbaar vervoer en het verduurzamen van voertuigen. Wij zien het als een taak van de overheid om dit te stimuleren.

Een Schat van Waarde

Project *34. Een Schat van Waarde* bestaat uit een film en miniatuur-huisjes van klei *Requiem voor een huis*. Beiden zijn een hommage aan de Groningers en hun bouwcultuur en hebben hetzelfde doel: erkenning van de problemen van de Groningers die veroorzaakt zijn door gaswinning waardoor een nieuw toekomstperspectief ontstaat.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 4,0 ☆

Bij *Een Schat van Waarde* wijkt ons advies af van de publieksbeoordeling. Waar het project vier sterren heeft gekregen van het publiek, kwam onze eigen beoordeling uit op een gemiddelde van 2,4 sterren. Als panel vinden we dat projecten in Toukomst een positief toekomstperspectief moeten bieden. Het script gaat vooral over het verleden en vertelt een treurig verhaal dat te weinig gericht is op het perspectief op de toekomst van de provincie. Wij denken bovendien dat de blijvende impact van dit project te beperkt is. Om dezelfde redenen kiezen we ook niet voor de miniatuurhuisjes van klei *Requiem voor een huis*.

De basis van het idee, het maken van een film over Groningen, spreekt ons wel aan. Deze film moet volgens ons de positieve kanten van Groningen laten zien. Daarom hebben we het idee Belicht de positieve kant van Groningen in een film, toegevoegd aan Ons Verhoal. Wij nodigen de filmmaker van *Een Schat van Waarde* en andere filmmakers uit de provincie uit om hier een voorstel voor te doen.

Attractief Groningen: fascinerend, verrassend en (ver)bindend

Voor Toukomst zijn veel ideeën ingediend voor nieuwe en verbindende trekpleisters in de provincie Groningen. Project *35. Attractief Groningen* bundelt drie grote toeristische trekpleisters: Art 7, Terra Mater en de Rodelbaan, en wil hier de komende tien jaar in investeren.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 3,1 ☆

De ideeën die onder *Attractief Groningen* vallen vinden we te groots. Deze grote toeristische trekpleisters vinden wij niet bij de identiteit van de provincie Groningen passen. Wij delen de visie dat massatoerisme niet thuishoort in onze provincie. We willen juist gebruik maken van wat Groningen al te bieden heeft: rust, ruimte en weidsheid. Daarom kiezen we voor projecten die bijdragen aan kleinschalig toerisme en recreatie.

De argumenten die voor *Attractief Groningen* spreken, gaan voornamelijk over Zechstein Zeestrand. Een idee dat ook hoort bij Project *37. Iconen in de ommelanden van Groningen*. De inwoners spreken zich minder vaak uit over Art 7, Terra Mater en de Rodelbaan. Het geeft ons de indruk dat er (te) weinig interesse is in de drie genoemde attracties.

Iconen in de ommelanden van Groningen

Project *37. Iconen in de ommelanden van Groningen* wil ervoor zorgen dat mensen meer aangetrokken worden tot iconen en blikvangers in Groningen, die bovendien stimuleren om de Ommelanden in te gaan. Het gaat om zowel nieuwe als bestaande iconen. Iconen in de ommelanden van Groningen wil starten met zes icoonprojecten uit de Toukomstprojecten.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 3,4 ☆

Iconen in de ommelanden van Groningen hebben we niet gekozen om vergelijkbare redenen als project *35. Attractief Groningen*. We vinden dat massatoerisme niet bij Groningen past. Wat betreft de Toukomstprojecten waarvan voorgesteld wordt ze als icoonprojecten uit te werken: het werelderfgoedcentrum Waddenzee maakt al gebruik van andere vormen van financiering, wij vinden een bijdrage vanuit Toukomst daarom niet nodig.

De kloosterenclave in Ter Apel heeft een plek gekregen in ons advies over project *44. Het stille goud van Groningen*. Krachtkoppeling streekhistoriemuseum Oldambt en Rutger Bregman Museum adviseren wij om aan te sluiten bij ons advies over project *43. Sterkere musea voor een sterk Groningen*. Zechstein Zeestrand vinden wij een te groot project met te veel risico's voor de omgeving, zoals mijnbouwschade door zoutwinning. Dit willen we koste wat het kost voorkomen. Erfgoedcentrum Westerwolde vinden we juist een te lokaal project. Al met al hebben we niet gekozen voor de gebundelde iconen.

Startpunt Groningen,
waar je Groningen beleeft

Project *38. Startpunt Groningen* zet zich in voor innovatieve toeristische informatiepunten in de verschillende regio's in Groningen. Elke Startpunt heeft een ander thema. Bezoekers vinden hier informatie over de regio op het gebied van toerisme en recreatie. Door langs de verschillende Startpunten te gaan ontdek je de provincie Groningen.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 2,8 ☆

Startpunt Groningen is minder goed beoordeeld dan andere Toukomstprojecten die over toerisme en recreatie gaan. Wij vinden dat dit project niet voldoende lef heeft en te weinig betekent voor de toekomst van Groningen. Wat het plan beschrijft is er volgens ons al voldoende, bijvoorbeeld via Marketing Groningen, toeristen-informatiepunten en restaurants in de provincie. Dit lezen we ook in de beoordelingen van het publiek. We willen niet onnodig een extra bureau optuigen. Het lijkt ons beter om de samenwerking te zoeken en alle informatie te verzamelen op één plek. Dit vind je terug in onze adviezen over de projectcombinatie *25. Kiekn & Doun* en *36. Touripedia*.

Parels van Westerwolde gaan glanzen

Met dit plan zet het samenwerkingsverband Parels van Westerwolde in op het vergroten van toerisme en recreatie voor Westerwolde. Om verder te ontwikkelen is het totaalplan project *41. Parels van Westerwolde gaan glanzen* gemaakt, waarmee inkomsten en werkgelegenheid vergroot worden en de toeristische plekken nog beter kunnen voorzien in de behoefte van bezoekers.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 3,6 ☆

Parels van Westerwolde is een samenwerkingsverband van verschillende toeristische plekken. Ook wij zien de waarde van Westerwolde. Daarom hebben we ervoor gekozen om vanuit Toukomst bij te dragen aan het pilotproject voor bezinningstoerisme in Ter Apel.

In het project *Parels van Westerwolde gaan glanzen* mist volgens ons de verbinding tussen de verschillende onderdelen. Na het lezen van het projectformat is de koppeling met historie en recreatie voor ons te onduidelijk gebleven. Met deze redenen hebben wij niet gekozen voor dit project.

Belevenisregio Duurswold

Project *42. Belevenisregio Duurswold* ontstaat als de hele streek Duurswold (van Groningen tot het Schildmeer) voorzien is van een netwerk van thematische belevingsroutes en beleefplekken. Daarmee wil dit project de geschiedenis en verhalen van het gebied toegankelijk maken voor bezoekers en inwoners van de provincie.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 3,2 ☆

Hoewel delen van *Belevenisregio Duurswold* passen in de geest van ons advies, kiezen we er toch voor om niet te investeren in dit project. We denken dat dit project van het landschap te veel een attractiepark maakt, terwijl we de rust, ruimte en weidsheid juist willen behouden.

Cultuur en natuur langs de ommelander kust

Dit project wil naast bestaande Groningse bezienswaardigheden, de kunst- en cultuurbeleving in samenhang met natuurbeleving te bevorderen en te verstevigen. Daarmee heeft project *46. Cultuur en natuur langs de ommelander kust* voor ogen om de culturele toeristische trekpleisters en activiteiten in het Ommeland, langs de kust van Uithuizen tot Lauwersoog, te ontwikkelen en ondersteunen.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 3,3 ☆

Het kustgebied is één van de meest waardevolle landschappen van Groningen. Wij willen het landschap behoeden voor activiteiten die de ruimte, rust en weidsheid kunnen verstoren. Wij denken dat de musea die genoemd worden in dit project voldoende geholpen zijn in ons advies over project *43. Sterkere musea voor een sterk Groningen*. Hiermee helpen we ook het gewenste netwerk op gang. We zijn het eens met de initiatiefnemers dat het belangrijk is om kunst en cultuur te stimuleren. Dit doen we liever provinciebreed dan alleen in de kustregio. Voor ons zijn dit redenen om project 46 niet apart op te nemen in ons advies.

Jouw woning en buurt, beter én duurzamer

Project *47. Jouw woning en buurt*, houdt in dat alle buurten in de provincie een eigen duurzame en betaalbare energievoorziening krijgen. Vier wijken/dorpen starten als voorbeeld en daarna volgt de rest.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 3,7 ☆

Het uitgangspunt om Groningers te betrekken bij nieuwe vormen van energie vinden wij goed. Niet voor niks hebben we dit geagendeerd in ons advies. Het project *Jouw woning en buurt, beter én duurzamer* spreekt van lokale energiecoöperaties als middel om dit te realiseren. Dit is geen nieuw idee, want dit soort coöperaties bestaan al in Groningen. Bovendien gaat dit project te veel over adviseren en begeleiden en te weinig over daadwerkelijk doen. Er is genoeg kennis in de markt aanwezig en het onderwerp staat hoog op de agenda bij gemeenten en woningcorporaties. Wij denken daarom dat hier geen extra Toukomstgeld voor nodig is. In ons advies trekken we het belang van een duurzame toekomst breder. Wij adviseren om in alle Toukomstprojecten veel aandacht te besteden aan duurzaamheid en klimaat.

Duurzaam (ver)Bouwen en Wonen

Deze coöperatie in project *48. Duurzaam (ver)Bouwen en Wonen* neemt het voortouw in het zoeken naar oplossingen voor duurzaam (ver)bouwen en wonen om sectoren als onderwijs, onderzoek, ondernemers, maatschappelijke organisaties en overheid te verbinden. Ze ontwikkelen tijdelijke woonconcepten op het platteland en zoeken gelijkgestemden die willen bouwen met lokale materialen.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 3,3 ☆

Bij het lezen van het projectformat merkten wij op dat er te veel eigenbelang achter dit project zit. Hoewel het verduurzamen van woningen een waardevol idee is, willen wij geen overwegend particulier initiatief financieren met gemeenschapsgeld. Ook denken we dat er al veel kennis in de markt aanwezig is en dat duurzaam wonen nu al hoog op de agenda staat bij gemeenten en woningcorporaties. Het belang van een duurzame toekomst trekken we breder. Wij adviseren om in alle Toukomstprojecten veel aandacht te besteden aan duurzaamheid en klimaat.

Het Stille Geluid

Project *52. Het Stille Geluid* wil groepen mensen die zich niet gehoord voelen een stem geven. Dit project ontwikkelt een aanpak die hun belangen en ideeën samenvat tot kernwaarden voor toekomstplannen, initiatieven en beleid.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 2,7 ☆

Het Stille Geluid wordt gemiddeld genomen minder goed beoordeeld door het publiek in vergelijking met andere Toukomstprojecten. Als panel merken we op dat het vertrouwen in de overheid moet worden hersteld. Wij adviseren overheden om burgers meer te betrekken bij onderwerpen die hen direct raken. Dit geldt niet alleen voor mensen die zich minder vaak laten horen, het geldt voor alle inwoners van Groningen. We nemen *Nieuwe democratie* in ons advies op als aanbeveling. Het is een oproep die we doen aan de overheid.

De Invloedavond: jouw stem de provincie in

Project *53. De Invloedavond* reist van platteland tot stad, van bewoner tot ondernemer. Met een entree-stembiljet van € 5,- steun je ambitieuze 'pitchers' (of jezelf), met maandelijks steeds nieuwe kansen.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 2,3 ☆

De Invloedavond wordt gemiddeld genomen minder goed beoordeeld door het publiek dan andere Toukomstprojecten. We sluiten ons aan bij de mening van het publiek. Omdat het vooral op ondernemers is gericht, denken wij dat er voor dit project geen Toukomstgeld nodig is. Wij denken dat ondernemers in Groningen initiatiefrijk genoeg zijn om zelf een invloedavond te organiseren. De invloedavond zien we meer als een alternatieve vorm van financiering dan als een vehikel voor nieuwe democratie in Groningen.

Noorderkracht: krachten bundelen voor een gezondere provincie

Project *55. Noorderkracht* versterkt initiatieven uit dorpen en wijken die bijdragen aan welzijn en gezond leven. Het gaat om actief burgerschap, bereikbaar groen, actief ontspannen, gezond wonen én gezonde mobiliteit, voeding en financiën. Mensen krijgen ondersteuning om bestaande oplossingen te vinden, of om nieuwe oplossingen te ontwikkelen.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 3,4 ☆

Wat *Noorderkracht* beschrijft, zien wij als een taak van organisaties zoals Groninger Dorpen. Sterker nog: Groninger Dorpen doet dit al. Wij vinden dat dit project te veel een adviesorgaan is. We willen zo min mogelijk nieuwe loketten optuigen. Het project is te weinig gericht op daadwerkelijk doen. Daarom kiezen we ervoor hier geen Toukomstgeld voor te reserveren.

Gezond ouder worden in Groningen

Project *56. Gezond ouder worden in Groningen* ontwikkelt sensoren die inspirerend en nuttig advies geven over hoe je veilig en gezond oud kunt worden. Door slimme sensoren te gebruiken, zoals een Fitbit die al aan kan geven of je corona hebt.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 3,0 ☆

In dit project zien wij geen rol voor Toukomst weggelegd. Het ontwikkelen van een slim horloge (fitbit) is een technische oplossing die volgens ons uit de markt moet komen. Hier willen we geen gemeenschapsgeld in stoppen. Bovendien gebeurt er al van alles in Groningen op het gebied van Healthy Ageing, binnen het Healthy Ageing Network Noord Nederland. Wij denken daarom dat dit onderwerp voldoende aandacht krijgt in de provincie.

Dieverdoatsieploatsn in de provincie

Project *57. Dieverdoatsieploatsn* ondersteunt tien (bestaande) plekken in de provincie om te bewegen en te ontmoeten. Zoals: Schildmeer Sportmeer, Rodelbaan Kardinge en de Manege Winsum. De criteria: eigenaarschap bij de gemeenschap, voor iedereen toegankelijk, innovatieve toepassingen en betrekken van scholen, jongeren en lokale ondernemers.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 3,3 ☆

De uitwerking van *Dieverdoatsieploatsn* voelt onsamenhangend aan. De onderdelen in dit project zijn niet interessant genoeg voor de hele provincie. Bovendien zien we in de publieksbeoordeling veel weerstand tegen een nieuwe speelplaats in Helpermaar. We begrijpen niet goed waarom de rodelbaan onderdeel is van dit project, omdat deze ook al is genoemd bij project *35. Attractief Groningen*.

De Gezonde Voedingskaravaan

Een team van voedingsdeskundigen, leefstijlcoaches, bioboeren en koks vergezelt project *59. De Gezonde Voedingskaravaan*. Met een gezonde foodtruck komen ze naar de mensen toe in Stad en Ommeland. Met kennis, passie en ervaring laten ze zien hoe lekker gezond eten is.

Beoordeling

Publieksbeoordeling: 3,5 ☆

De Gezonde Voedingskaravaan vinden we in beginsel een sympathiek project, maar wij zien hierin geen rol voor Toukomst. Voorlichting over preventie en gezonde voeding moet volgens ons gefinancierd worden door de landelijke overheid en zorgverzekeraars. Ook voor dit project geldt dat we geen nieuw kennisloket willen optuigen. Voor ons is *De Gezonde Voedingskaravaan* te veel gericht op het delen van kennis en te weinig op daadwerkelijk doen.

5.5 Samenstelling Toukomstpanel

Het Toukomstpanel (met daarin twintig Groningers) adviseert het bestuur van Nationaal Programma Groningen welke Toukomstprojecten het beste uitgevoerd kunnen worden. Het panel heeft hiervoor de beoordeling van Groningers gebruikt en informatie en analyses van deskundigen.

In oktober 2020 ontving het Toukomstpanel de beoordeling van Groningers, die tussen 22 september en 4 oktober hun beoordelingen konden doorgeven via de website en via de speciale Toukomstkrant die huis-aan-huis is verspreid. Verder heeft het panel de 900 ideeën bekeken en de volgende informatie ontvangen:

- Het Toukomstbeeld (toekomstvisie gebaseerd op ideeën van inwoners ontwikkeld door West 8).
- Een analyse van de 900 ideeën.
- Een analyse over de uitwerking en haalbaarheid van de 59 mogelijke Toukomstprojecten.
- Een rapport van de publieksbeoordelingen en de argumenten ‘voor’ en ‘tegen’ de projecten.

Het Toukomstpanel ging met al deze informatie aan de slag en verwerkte dit in een advies voor het bestuur van Nationaal Programma Groningen. Dit advies gaat over welke projecten het beste uitgevoerd kunnen worden en de besteding van de 100 miljoen euro die voor Toukomstprojecten beschikbaar is. Voorzitter Rob Schuur heeft in een apart interview verteld over de werkwijze van het panel.

Presentatie gekozen Toukomstprojecten

In januari 2021 presenteert het Toukomstpanel de gekozen projecten en het advies aan het bestuur van Nationaal Programma Groningen. De periode waarin het Toukomstpanel aan dat advies werkt is verlengd, zodat het panel voldoende tijd heeft om de grote hoeveelheid projecten te beoordelen en een goed advies te maken.

Toukomstprojecten uitvoeren

Vervolgens besluit het bestuur van Nationaal Programma Groningen welke Toukomstprojecten uitgewerkt en uitgevoerd gaan worden. Provinciale Staten geeft daarna het definitieve akkoord.

Hoe is het Toukomstpanel samengesteld?

Het Toukomstpanel bestaat uit de volgende personen:
Peter Beishuizen, Jorian Bruins, Douwe Doorduin, Truus Duisterwinkel, Joël Feliz, Peter de Haan, Tonny Huijzer, Thorben Hulsman, Maria Koijck, Niek Koops, Manuela Kremer-Groenewold, Marcel Niemeijer, Ria Noord, Paul Peters, Raymond Poede, Anja Stiekema-Drent, Ellouise Sybenga, Gwenda van der Vaart, Sietse Vlas en Jeroen Wever.

Via een loting heeft Veldkamp Elzinga Koster Notarissen vastgelegd wie van de Groningers die zich hiervoor hadden aangemeld, in het panel zit. In totaal bestaat het panel uit twintig Groningers met Rob Schuur als onafhankelijke voorzitter. Het is een gemengd panel geworden, met Groningers uit de hele provincie.

Veertien personen zijn geloot op basis van postcodegebied. De provincie is hiervoor in zeven postcodegebieden verdeeld. Om iedereen een eerlijke kans te geven, lootte de notaris uit

ieder postcodegebied één persoon jonger dan 30 jaar en één persoon van 30 jaar of ouder. Hierbij lootte de notaris ook evenveel mannen als vrouwen.

De zeven postcodegebieden zijn als volgt ingedeeld:

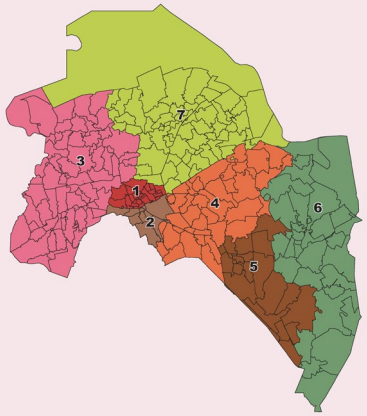

Aanvullend zijn door de notaris zes Groningers geloot die Groningen vanuit hun werk goed kennen. In het panel zit iemand die:

- Werkt als politieagent;
- Eigenaar is van een agrarisch bedrijf in Groningen;
- Werkt met patiënten in de zorg (bijvoorbeeld als verpleegkundige of psycholoog);
- Werkt op een basisschool of middelbare school in Groningen;
- Werkt voor een kerk of andere geloofsgemeenschap in Groningen (bijvoorbeeld als pastoraal werker);
- Eigenaar is van een midden- en kleinbedrijf in Groningen met tussen de 20 en 250 werknemers in dienst.

Panelleden mogen geen lid zijn van een gemeenteraad, Provinciale Staten of in het bestuur zitten van een belangenorganisatie in Groningen. Ook mag een lid niet actief betrokken zijn bij één of meer van de gebundelde Toukomstprojecten. Bovendien werken panelleden niet voor de provincie Groningen, een gemeente of belangenorganisatie in Groningen.
Panelleden krijgen een passende vergoeding omdat zij zich willen inzetten voor de toekomst van onze provincie.

5.6 Overzicht van gehouden bijeenkomsten

Datum	Inhoud	Locatie
31 augustus 2020	Startbijeenkomst, kennismaking	De Rietschans, Haren
8 september 2020	Werkwijze uitstippelen	Buurhoes, Ten Boer
15 september 2020	Oriëntatie op de inhoud, werkvormen kiezen	Hayema Heerd, Oldehove
22 september 2020	Advies West 8 en draaijer+partners	De Boerderij Slochteren
6 oktober 2020	Individuele beoordeling gegeven, toetsing lef, toekomst, identiteit	Boerderij Hermans Dijkstra, Midwolda
20 oktober 2020	Publieksbeoordelingen, Toukomstbeeld, toetsing lef, toekomst, identiteit	Digitaal, Webex
27 oktober 2020	Toetsing lef, toekomst, identiteit	Digitaal, Webex
3 november 2020	Eerste sessie groepsdiscussies per domein (Mien Verhoal, Mein Laand, Mit Mekoar), naar de indeling groen, geel, rood	Digitaal, Webex
10 november 2020	Update Toukomstbeeld, tweede sessie groepsdiscussies per domein	Digitaal, Webex
17 november 2020	Derde sessie groepsdiscussies per domein	Digitaal, Webex
24 november 2020	Afronding groepsdiscussies per domein, bespreking eerste conceptversie adviestekst	Digitaal, Webex
1 december 2020	Tussenbalans	Van der Valk, Hoogkerk
8 december 2020	Aanscherpen: welke ideeën uit de 900 moeten erbij?	Digitaal, Webex
15 december 2020	Aanscherpen concept-adviestekst	Digitaal, Webex
22 december 2020	Laatste punten adviestekst	Digitaal, Webex

COLOFON

Copyright. Voor overname van tekst of foto's is toestemming nodig.

Toukomstpanel
Rob Schuur (voorzitter),
Peter Beishuizen, Jorian Bruins, Douwe Doorduin, Truus Duisterwinkel, Joël Feliz, Peter de Haan, Tonny Huijzer, Thorben Hulsman, Maria Koijck, Niek Koops, Manuela Kremer-Groenewold, Marcel Niemeijer, Ria Noord, Paul Peters, Raymond Poede, Anja Stiekema-Drent, Ellouise Sybenga, Gwenda van der Vaart, Sietse Vlas en Jeroen Wever.

Fotografie
Marieke Kijk in de Vegte

Ontwerp
Dizain

Tekst en redactie
Steenwelle Tekst en Communicatie

Toukomstbeeld
West 8

Haalbaarheidsadvisering
draaijer+partners

Team Toukomst
Onder leiding van Johannes Boshuizen (Nationaal Programma Groningen) en Jasmijn Koelega (West 8)

Toukomst: Krachten bundelen voor Groningen

Toukomst is een initiatief van Nationaal Programma Groningen in samenwerking met West 8 en organisaties uit de provincie Groningen.

www.toukomst.nl